

VAGVAL

I SKOLANS HISTORIA

TIDSKRIFT FRÅN
FORENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ARGANG 5 * NR 1-2 * 2006

ISSN 1652-0610

NR 20 FRÅN STARTEN

I detta nummer

Nya redaktionens anmälan	2
<i>Carl-Axel Axelsson:</i> Engelska blir en del av folkundervisningen. Ett viktigt vägval för 50 år sedan	3
<i>Karin Henriksson:</i> EU och språken	6
<i>Tommy Lagergren:</i> Dåtid, nutid och framtid för språken i Sverige och Europa	9
<i>Lars Göran Johansson:</i> Näringslivets behov när det gäller engelskkunskaper	13
<i>Nalin Pekgul:</i> Det är härligt att ha två språk!	15
<i>Bo Strömstedt:</i> Som ett yrväder en aprilafton – en påminnelse om det svenska språkets rikedom och hemligheter	20
Register 2005 (årgång 5)	27
Information om föreningens årsmöte 25 april 2006	28

VAGVAL I SKOLANS HISTORIA

Redaktion: Bertil Bucht (ordf.), Bengt Alin, Peter Holmberg, Lena Fejan Ljunghill, Stig G Nordström, Solveig Paulsson, Annika Andrae-Thelin, Carl-Magnus Wendt.

Redaktionens adress: Box 2056, 750 02 Uppsala

ISSN 1652 – 0610

Nya redaktionens anmälan

”Jag ser till min förvåning att Du inte är med i Föreningen för svensk undervisningshistoria.” Så började ett kort brev som jag fick för några år sedan från Sven-Åke Johansson. Han beskrev sedan vad ett medlemskap gav i fråga om böcker och tidskriften Vägval. Efter detta något uppfordrande brev var det ju inget annat att göra än att fylla i det bifogade inbetalningskortet. Jag har inte ånkrat mig efter fyra årgångar Vägval med allt från ”Mutprojektet – ett trauma” till ”Skolslöjdens vägval under 125 år” och ett antal böcker som gett spännande inblickar i t.ex. ”Hitler-Jugend i svensk skol- och ungdomspolitik”... Att många av författarna varit goda kolleger under olika delar av mitt arbetsliv har inte gjort det hela sämre, lika litet som de personliga mötena vid Föreningens årsmöten och seminarier!

Förra året kom så en ny propå från Sven-Åke, när han efter fem välförrättade år bad mig ta över redaktörskapet för Vägval. Jag kände mig förstås hedrad av erbjudandet från min förste chef på Utbildningsdepartementet. På väg in i ett pensionärsliv tänkte jag mig också få tid att odla mina kontaktnät för att få skribenter, så det blev ännu ett Ja till Sven-Åke.

Medlemskapet i föreningen har jag som sagt aldrig ånkrat. Om jag kommer att ångra redaktörskapet, får tiden utvisa. Jag ska inte här säga något om att försöka axla Sven-Åkes mantel utan bara kort konstatera att den kloka föreningsstyrelsen försökt stärka mig med en större redaktion än tidigare...

Vi som ska föra Vägval vidare är Bertil Bucht (ordf.), Bengt Alin, Peter Holmberg, Lena Fejan Ljunghill, Stig G. Nordström, Solveig Paulsson, Annika Andrae-Thelin, Kerstin Thoursie och Carl Magnus Wendt.

Vi har hunnit ha ett antal möten kring det dubbelnummer om språk som Du nu håller i handen och om nästa nummer, också ett dubbelt, om läroplansval genom tiderna.

Har Du idéer om flera vägval och teman som Du skulle vilja läsa om, hör av Dig på Föreningens adress (på sista sidan av detta nummer) eller gärna direkt till mig: buchts@bostream.nu

Bertil Bucht

Från början lärare och skolledare, därefter tjänsteman på SÖ och i Utbildningsdepartementet samt till sist sakkunnig hos GD på Internationella programkontoret för utbildningsområdet.

Medverkande i detta nummer:

Carl-Axel Axelsson, f.d. chef för fortbildningsbyrån inom SÖ samt för lärarutbildningsbyrån vid SÖ, som senare överflyttades till UHÄ

Karin Henriksson, utbildnings- och forskningsråd vid Svenska EU-representationen i Bryssel

Tommy Lagergren, utbildningsråd i Skolverket

Lars-Göran Johansson, informationsdirektör i Electrolux

Nalin Pekgul, ordförande för Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

Bo Strömstedt, publicist

Engelska blir en del av folkundervisningen

Ett viktigt vägval för 50 år sedan

En engelskspråkig turist som rör sig i vårt land kan räkna med att bli förstådd snart sagt överallt – på kommunikationsmedel, i affärer, på restauranger och bland människor på gatan. I Sverige bor omkring 7 miljoner människor som är 20 år eller äldre. Av dessa har betydligt mer än hälften fått skolundervisning i engelska under minst fem år. Engelska språket håller på att etablera sig som ett ”andraspråk” för alla i vårt land.

Utvecklingen till den situation som råder idag och som här beskrivits har i stort sett skett under det senaste halvsekle. Går man tillbaka dubbla den tiden var situationen radikalt annorlunda. Intresset för engelska var tämligen svalt. Sverige hade av praktiska kommunikationsskäl tätast kontakt – ekonomiskt, kulturellt och politiskt – med den europeiska kontinenten. I början av 1900-talet infördes engelska på försök som första främmande språk vid ett par skolor. Först vid mitten av 1930-talet började det växa fram planer på att mer allmänt låta engelska bli första främmande språk inom realskolan, det vill säga vad som i dag kan anses motsvara grundskolans högstadium. Just vid utbrottet av andra världskriget påbörjades ett försök i 23 skolor. Efter sex år, 1945, insamlades erfarenheterna av försöket. De visade sig i stort sett goda, och år 1946 gjordes engelska till första främmande språk i alla högre skolor.

Under 1930-talet hade undervisning i engelska – i mycket elementära former – införts i vissa folkskoledistrikt för klasserna sju och åtta. I folkskolläroverbyggnaden blev engelska genom beslut 1937 det enda obligatoriska språket. Utgången av

världskriget ökade intresset för en mer allmän undervisning i engelska och 1956, alltså för precis 50 år sedan, var tiden mogen för det riksdagsbeslut som gjorde engelska språket till obligatorium i den svenska folkundervisningen. Det var ett radikalt beslut, som vid den tiden ställde Sverige i särklass i Europa.

Den obligatoriska bottenskolan kallades vid den här tiden *folkskola*. Den var åttaårig. Ungefär en tredjedel av eleverna lämnade folkskolan, vanligen efter fjärde skolåret, och övergick till *realskola* eller *högre flickskola*, där undervisning i främmande språk fanns, med engelska som första språk sedan 1945. En utredning med namnet ’realskoloutredningen’, tillsatt 1954, kom redan efter ett års arbete med sina förslag, som innebar att realskolan skulle förändras från att vara femårig till att bli treårig och bygga på sex års undervisning i folkskolan. Det vill säga alla elever skulle vara kvar i folkskolan i sex år. Från och med det femte skolåret skulle förekomma undervisning i engelska – för alla elever. Alla elever i det svenska skolväsendet skulle alltså få sin nybörjarundervisning i engelska (de två första åren) i folkskolan. Utredningens förslag förvandlades till en proposition till riksdagen i mars 1956 och riksdagsbeslut redan den 29 maj samma år. Bara några veckor före beslutet om treårig realskola, på våren 1956, hade riksdagen fattat ett principbeslut om införande av en nioårig obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen bottenskola. Detta principbeslut var grunden för den nioåriga grundskolan som vi än idag har och som infördes i hela landet genom riksdagsbeslut 1960.

Förändringarna av den obligatoriska skolan under 50-talet och början av 60-talet skapade en bred, genomgripande och utvecklande debatt i skolan, men också i samhället utanför skolan. Debatten rörde bland annat graden av differentiering inom den organisatoriskt sammanhållna skolan samt lärarkompetensen. Vad beträffar undervisningen i engelska blev båda dessa frågor i hög grad aktuella.

Kunde man i odifferentierade klasser, före övergången till realskola – eller grundskolans högstadium, som det på 60-talet blev fråga om – meddela en undervisning som gav en tillräckligt god grund för fortsatta studier i ämnet också för de elever som skulle gå vidare med studier ledande till gymnasium? Vilken lärarkompetens fordrades för de första årens undervisning?

Inom lärarkåren kom debatten att polariseras kraftigt. Å ena sidan fanns de som hade sin erfarenhet och sitt fackliga engagemang på ”läroverkssidan”. Deras tjänstetitel var *adjunkt*. De hade gedigna akademiska studier i ämnet bakom sig, men de saknade all erfarenhet av undervisning i odifferentierade klasser. Urvalet till realskolan hade skett med inträdesprov som grund. Det vill säga realskolans adjunkter var vana att undervisa ett begåvningsmässigt sett positivt urval av elever. Den resterande, större gruppen av elever hade de aldrig mött. Lite förenklat uttryckt kan man säga att den falangen förespråkade en differentiering med avseende på begåvning redan på grundskolans mellanstadium och en ämneskompetens hos lärarna – i vart fall hos de lärare som skulle undervisa de mer begåvade barnen – motsvarande realskoleadjunktens.

På den andra sidan fanns de lärare som hade sin pedagogiska erfarenhet och sitt fackliga engagemang på folkskolesidan. De hade en ämnesmässigt svag kompetens i ämnet. Sedan ett femtontal år hade visserligen folkskollärarna i sin utbildning kunnat inkludera en kurs i engelska som gav dem behörighet att undervisa i ämnet inom folkskolan. Denna språkutbildning var dock jämförd med adjunkternas akademiska utbildning mycket begränsad. Å andra sidan hade ett system byggts upp med vad som kallades skolradions ”korrespondens och radioundervisning”. Det innebar att de ifrågakvarande folkskollärarna kom att i klassrummet fungera som handledare inom en undervisning som via radion meddelades av

synnerligen skickliga engelsklärare. I systemet ingick kortare kurser och genomgångar för de engagerade lärarna. De folkskollärare – och de var tämligen många – som hade erfarenhet av denna undervisning hade utvecklat en långt ifrån föraktlig kompetens både ämnesmässigt och pedagogiskt. Sammanfattningsvis kunde dock folkskollärarkårens ämnesmässiga kompetens vad avsåg engelskan betecknas som påfallande svag jämförd med realskoleadjunkternas. Å andra sidan hade de en djup erfarenhet av hela elevgruppen och undervisningen i odifferentierade klasser. Och – och det var kanske på ett sätt allra viktigast – de fanns i varenda by landet.

Här stod man inför ett svårt vägval. Realskolutredningen diskuterade inte särskilt djupt frågan om differentiering. Den diskussionen fördes inom de utredningar som arbetade med frågan om en nioårig sammanhållen bottenskola. Ställningstagandet blev att man i princip skulle ha helt odifferentierad organisation, men väl en pedagogisk differentiering ”inom klassens ram”. Vad beträffar lärarkompetensen föreslog realskolutredningen att undervisningen till och med klass sex skulle handhas av folkskollärarna. När det gällde ämnet engelska krävdes särskilda åtgärder. Dels skulle kraven på den behörighetsgivande utbildningen i engelska inom folkskollärarytbildningen höjas och lärare med den äldre behörigheten beredas kompletterande utbildning på särskilda sommarkurser. Dels skulle skolöverstyrelsen få resurser för inrättande av fyra konsulenttjänster, vilkas innehavare skulle genom besök hos lärare ute i skolorna stödja och stimulera utvecklingen av undervisningen.

Riksdagsbeslutet följde realskolutredningens förslag. När man i efterhand betraktar det hela ter sig beslutet som djärvt och framåtsyftande. Visst blev det på sina håll en del svagheter i undervisningen under inledningsperioden, men man hade med beslutet etablerat ämnet engelska som en del av innehållet i den allmänna folkundervisningen – jämförbart med modersmålet, matematik och orienteringsämnena. Stora resurser – utöver den nämnda kompletteringsutbildningen för lärare med så kallad behörighet att undervisa i engelska i folkskolan och konsulentverksamheten – satsades. Ämnet fick stor uppmärksamhet i den pedagogiska debatten. Stort intresse visades utveckling och förnyelse av läromedel. Allt detta ledde till att situationen ganska snabbt och

påtagligt förändrades till det bättre. När vid mitten av 60-talet planer uppkom på att påbörja undervisning i engelska redan i årskurs tre, genomfördes ett rikstäckande projekt för kompletteringsutbildning av lågstadiets lärare, det så kallade JET-projektet (står för Junior English Teaching). När grundskollärarytbildningen i sin helhet reformerades med början i slutet av 60-talet blev ämnet engelska obligatoriskt med förhållandevis stort utrymme tids- och resursmässigt.

Idag är engelskan en självklar del av den allmänna folkundervisningen. I den meningen har beslutet för 50 år sedan lett till avsedd effekt. Ämnets ställning i skolan och lärarutbildningen är i princip densamma som för alla andra ämnen som förekommer inom grundskolan. Det betyder att inte alla lärare utbildas i engelska men att å andra sidan de som har ämnet i sin examen har en förhållandevis god utbildning. Den omfattar som regel 20–60 högskolepoäng, d. v. s. en till tre terminers högskolestudier. Det vanligaste är att de lärare som svarar för undervisningen i den nedre delen av grundskolan har 20 poäng. Därtill kommer praktisk-pedagogisk tillämpning. En del av de 20 poängens ämnesstudier förläggs till ett engelskspråkigt land, vanligen 5 poäng.

I skolplaneringen ses engelska inte längre som något särskilt problem. Engelskan har blivit ett ”enkelt” ämne. Den utvecklingen är naturligtvis tacknämlig – så länge den hanteras klokt. Det finns en risk att ämnets enkelhet överskattas och

missbrukas. När lärarbristen gör sig gällande förekommer det inte sällan att personer utan engelska i sin examen får ta ansvar för undervisningen i ämnet. Personen i fråga talar engelska bra och kan säkert skriva lite också. Och det handlar ju om undervisning på elementär nivå. Alltså borde det väl gå an? I all synnerhet om vederbörande har lärarutbildning i andra ämnen. När man väljer den här utvägen ur lärarbrist-situationen visar man en farlig respektlöshet mot ämnet och de krav som en god – ja, faktiskt en acceptabel – undervisning ställer. Och den respektlösheten – ju mer utbredd den blir – kan komma att resultera i en relativt sett sämre standard i svenska folkets förmåga att använda engelska språket.

För 25 år sedan, vågar man konstatera, var förmågan att tala och skriva engelska högre hos svenska ungdomar som lämnade skolan än hos motsvarande grupp i andra europeiska länder – naturligtvis Storbritannien och möjligen Holland undantagna. Så är det inte längre. Alltjämt ligger vi – tillsammans med övriga nordiska länder – relativt bra till vad beträffar det talade språket. Men förmågan att skriva borde vara större. Våra universitet och högskolor bedriver utbildning av lärare i engelska. De lärare som får denna utbildning – och inga andra – bör få svara för undervisning i ämnet.

Carl-Axel Axelsson

EU och språken

Bryssel är, för att använda svengelska, ett hett ställe när det gäller språk och språkundervisning. Jag tror knappast det finns något ämne som kan få känslorna så i svajning i Bryssel som språk. Det gäller respekten för språklig mångfald, det gäller språkens ställning, det gäller språkundervisningen trots att EU inte alls har någon behörighet när det gäller undervisning i de enskilda medlemsländerna.

Det gäller också arbetspråken i de olika institutionerna och det gäller den verksamhet som man finansierar med EU-budgeten och hur mycket av den som skall gå till språk och till vilka språk o.s.v. Jag skall komma tillbaka till det.

För oss som bor i Bryssel så handlar det ju också om att vi kan välja om vi skall använda oss av franska, flamländska eller kanske t.o.m. tyska, för det finns ju också en tysk språkgemenskap i Belgien, även om den inte är så närvarande just i Bryssel. Engelska är inte alltid gångbart i Bryssel och den som tror det har nog ganska begränsad rörelseradie.

Begränsning ja. Det är klart att Europa är en begränsning om man bara talar om språkkunskaper och språkundervisning i ett europeiskt perspektiv. Men jag har inte kapaciteten och inte kunskaperna att gå så värst mycket längre än Europa och det är kanske inte så begränsande trots allt för är det något som är utmärkande för vår kontinent så är det språklig mångfald och därmed också kulturell mångfald.

I EU är det nu, efter den senaste utvidgningen förra året, 20 språk, fördelade på 25 medlemsländer. Ganska snart tillkommer Rumänien och Bulgarien, först som observatörer och småningom som medlemmar, och då blir också deras språk officiella EU-språk.

Vilket av språken i EU är då störst som modersmål? I Sverige tror man ofta att det är engelska, men det är faktiskt tyska med 24 %. Sedan kommer franska och engelska med vardera 16 %. Svenska är modersmål för 2 % inom EU. När det

däremot gäller hur många som kan *använda* olika språk toppar engelska med 47 %. Efter tyska och franska kommer så spanska med 3 %. 45 % av alla inom det utvidgade EU säger sig kunna konversera på ett främmande språk. I Luxemburg är det nästan alla, och i Sverige, liksom i Danmark och Nederländerna, är det över 80 %. Sämst till ligger, kanske inte så oväntat, Storbritannien och Irland men också Portugal.

I skolundervisningen är engelska störst med 90 %. Franska läser 32 % av alla elever, främst i den södra delen av Europa. Tyska läser 18 %, mest i den norra delen av Europa. Spanska är visserligen ungefär lika stort som franska i den svenska skolan, men totalt ligger spanskan inte alls så långt framme med bara 8 %. Ryska är fortfarande ett stort språk i många av de nya medlemsländerna, men också där tar engelskan över mer och mer.

Språken i EU-arbetet

EU:s arbetspråk har stor betydelse för de faktiskt åtskilliga tusen svenskar som deltar i EU-institutionernas arbete. Vi berörs också alla av det som förhandlas fram i Bryssel. I EU är ju alla de officiella språken reellt officiella i det att alla räknas lika mycket. Varje medborgare har rätt att få alla dokument översatta till sitt språk, i alla fall alla beslut som på ett eller annat sätt kan påverka deras vardag.

Alla som arbetar i EU:s institutioner har, om inte rätt, men möjlighet att använda sig av tolkning. Den rätten finns inte nedskreven, men gäller i praktiken alla ministrar. Man kan ju inte utgå ifrån att de folkvalda behärskar främmande språk tillräckligt väl för att sköta en förhandling på ett annat språk än sitt eget. Vid alla möten i Bryssel där ministrar deltar skall det alltså finnas tolkning till och från alla språk, och likadant är det i Europaparlamentet. För tjänstemännen är det lite annorlunda. Fram till den senaste utvidgningen av EU 2004, medan vi alltså ännu bara var 15 med-

lemsstater hade man alltid tolkning till och från de flesta språk i de flesta av de 225 arbetsgrupperna. Två språk fick ganska sällan tolkning, nämligen svenska och finska. Självt har jag bara drabbats av tolkning ett par gånger under tio års arbete i ministerrådet. Jag använder ordet ”drabbats”, för via tolk är man inte alltid säker på att budskapet når fram. Man vet inte om ett litet ”inte” verkligen kommer med... Svenska är också ett språk som man ofta ”relätolkar”, alltså tolkar via ett annat språk. Det kan ganska fort bli en visklek av det hela. När man talar via tolk, får man också vänta ett tag innan ett önskat skratt eller annan reaktion kommer på vad man velat säga. Ett annat problem är att man måste avstå från bildspråk.

Språk – ett överlevnadsverktyg i EU-arbetet

I dag, efter EU-utvidgningen, är tolkproblemen mer eller mindre ur världen. Med 25 medlemsländer är det en väldig apparat att tolka varandra, eftersom varje språk kräver tre tolkar per möte. 75 tolkar behöver ganska mycket utrymme och kostar naturligtvis också väldigt mycket. Numera får man tolkning bara om man begär och betalar för det. Det land som minst utnyttjar tolkar är Sverige. Det betyder att skall vi utträtta någonting i EU:s institutioner, som reguljär delegater, tillfälliga experter eller som deltagare i arbetsgrupper, så måste vi behärska ettdera av de två arbetsspråken engelska och franska.

För tio år sedan, i början av vårt medlemskap i EU, var det svårt överleva utan franska, eftersom dokument nästan alltid kom först på franska, som då också talades mycket mera. Men nu har engelskan tagit över mer och mer i hela EU-arbetet.

Men EU-arbetet bedrivs ju som bekant inte bara i förhandlingsrummen. Man utträttar ibland mer i korridoren. Då måste man kunna ett språk som de kolleger kan som man behöver ha kontakt med i en fråga. Där är det fortfarande i ganska stor utsträckning svårt att klara sig utan franska. Fransmännen går numera med på att tala engelska, men ofta gör de det inte särskilt bra och ofta är det motvilligt. Man får självklart bättre resultat, om man kan möta dem på deras språk. Detsamma gäller många italienare och spanjorer, även om också detta avtar.

I umgänget med kolleger från de nya medlemsländerna var franska och tyska ganska gångbart innan de blev medlemmar i EU.

Samtidigt är det mycket få i dessa länder som kan franska eller tyska, men det torde ha varit just sådana som man sände ut under de första åren. Nu har engelska snabbt tagit över också bland kolleger från de nya medlemsländerna.

Språken i de nya medlemsländerna

De nya medlemsländerna insisterar än så länge inte så mycket på att de deras egna språk ska ha en särskild ställning. Att de nu är med har ändå betytt en väldigt stor förändring i arbetet och i kontakterna.

Den, ännu inte utdöda, generation i Sverige som tog studenten ”på riktigt” efter att ha läst upp till tre levande språk och ett dött fick ganska många nycklar till språken i västra delen av Europa. Med den bakgrunden gick det under de första tio åren av det svenska EU-medlemskapet att klara sig rätt bra utan tolkning, även om de allra flesta talade sitt modersmål. Särskilt när innehåll och terminologi var bekant kunde det – med undantag för grekiska och finska – ofta gå alldeles utmärkt, t.o.m. på portugisiska och flamländska. Flamländska behöver t.ex. inte alls vara svårt, om man kan tyska, engelska och svenska.

Den tid när man på det sättet kunde lägga hörlurarna åt sidan är nu förbi. Med alla de nya språken har vi kommit in i en helt annan värld. Naturligtvis inte globalt, för vi har ju fortfarande samma språk i global bemärkelse, men plötsligt har vi de slaviska språken och också maltesiska, som man ju inte hör dagligdags. Detta måste komma att spela en roll framöver.

Stora språk och små

Vissa länder kan vara väldigt stridbara när det gäller det egna språkets status och när det ska användas. Detta gäller i första hand de stora länderna. Storbritannien behöver ju inte ens slåss för sitt hela tiden expanderande språk. I EU-arbetet försöker man i stället hålla ifrån sig olika överenskommelser om ett breddat språkutbud i språkundervisningen. Slåss gör däremot främst Frankrike, mer än Tyskland. Det motiveras vanligen inte med att folk ska lära sig mer franska eller tyska utan med vikten av språklig mångfald. Man har också för flera år sedan fått till stånd en överenskommelse mellan utbildningsministrarna om att anstränga sig att erbjuda alla i den obligatoriska skolan minst två språk utöver modersmålet. Därvid hoppas förstas Frankrike att

det andra språket ska bli franska. Att det skulle bli det första språket har man gett upp hoppet om. Tyskarna hoppas att det andra språket ska bli tyska... Detta krav på språkundervisning upprepas nu ständigt i resolutioner och beslut.

Det finns också små länder som slåss för sina språk. Dessa brukar då kallas för "mindre spridda" och "mindre undervisade". De som hittills har slagits mest är finnarna och portugiserna. Sverige slåss aldrig...

Det svenska perspektivet

I Sverige har vi många studenter som reser ut för att studera i andra länder, 26 000 per år, motsvarande en rätt stor högskola. Av dem deltar ungefär 6 500 i någon form av organiserat utbyte mellan universitet. Ett viktigt EU-program för utbyten är ju Erasmus, som har funnits sedan 1987. 26.000 utresande per år är dock egentligen inte så mycket i förhållande till det totala antalet studenter ca 340 000 studerande bara ca 7 %.

EU har länge haft som målet att 10 % av alla studenter ska bedriva en del av sina studier utomlands. Det har inget land uppnått. I ett litet land som Sverige är det särskilt prekärt att vi inte har fler som skaffar sig en internationell erfarenhet inom något så internationellt som ett universitet.

De flesta svenska studenter som alls reser ut gör det på egen hand. Nästan 25 % reser till Storbritannien, 17 % till Nordamerika och 12 % till Oceanien och Australien och Nya Zeeland. Det blir gott och väl över hälften av alla som reser ut. När det gäller utbytesstudenter, t.ex. inom Erasmus, är det lite annorlunda. Tyskland lockar en ganska stor andel, 15 %, ungefär lika många som åker till Nordamerika för någon form av utbyte. Det står ändå helt klart att väldigt många väljer ett engelskspråkigt land för sina utlandsstudier.

En orsak är helt enkelt språk eller rättare sagt bristen på kunskap i andra språk än engelska. Samtidigt finns det inte plats för alla i de engelskspråkiga länderna i Europa. Australien tycks däremot kunna ta mot hur många som helst och bedriver också en regelrätt rekrytering. Bakom bristande språkkunskaper ligger ofta dåliga kunskaper från skolan. Det har konstaterats att de som fortsätter att studera språk på högskolan har sämre grundkunskaper i dag än för inte så många år sedan. Därför når de inte särskilt

långt i sina högskolestudier, medan många som ska läsa franska och tyska måste starta med en nybörjarkurs på högskolenivå.

Att somliga språk minskar i skolan är bekant, men flera av de stora språken minskar också på högskolan. Så har t.ex. tyska minskat med 25 % bara på de senaste fem åren. Franska minskar också. Detta är till förfång för t.ex. Erasmusprogrammet, där Sverige inte förmår använda sin andel av EU-budgeten. 2.700 studenter reser ut per år inom ramen för Erasmus, och vi skulle kunna få EU-pengar till stipendier för många fler.

Från 2007 kommer EU att ha ett nytt utbildningsprogram för allmän och yrkesinriktad utbildning. Kommissionen har föreslagit en budgetökning med 250 %. Även om bara hälften går igenom och Sverige ska ta hem sin andel, behöver vi kunna skicka ut 5-6 000 studenter per år. Det kommer vi inte att kunna göra, om språkkunskaperna inte blir bättre. Detta krassa exempel visar att det finns också rent ekonomiska skäl för att göra något på detta område.

Även rent allmänt är det givetvis en allvarlig begränsning om vi får stora delar av en studentgeneration som inte har haft och inte klarar av att ha kontakt med någon annan kultur än den engelskspråkiga. Vi löper risken att få en studentgeneration som i stora delar inte fått kontakt med andra länder och prövat på att förstå andra länders kultur och som inte heller har nycklar till sitt eget språkliga arv och sitt eget kulturarv. Det är ju först ganska sent som engelskan har börjat påverka oss.

Det är ju också så att ju fler språk man kan, desto fler kan man lära sig vartefter man s.a.s. får fler nycklar till språk. Har man tillräckligt många sådana, kan man också öppna ganska många språk. Detta torde åtminstone gälla så länge som man klarar av att identifiera sig med människor som har ett annat modersmål än ens eget. Detta sägs bli svårare vartefter man blir äldre. Jag tror att det är det enda hindret för att man ska kunna lära sig fler språk under livets gång. Därför behöver språken få ett lyft tidigt i skolan för att ge en god bas och fler nycklar.

För att vi skall kunna tala samma språk med så många som möjligt måste vi kunna flera.

Karin Henriksson

Dåtid, nutid och framtid för språken i Sverige och Europa

Det är ingen överdrift att påstå att de senaste 50 åren har präglats av dramatiska förändringar vad gäller samhälle, utbildning och skola, både i fråga om livssituation och attityder i samhället. Vi har i dag en helt annan tillgång till språk. Språk blir på något sätt var mans och vart barns egendom. Vi har ett språkligt inflöde via bl.a. TV. Samtidigt med dessa stora förändringar har vi en debatt om stora avhopp från språkundervisningen i skolan och allmänt ett vikande intresse för språk. Dessa negativa tecken kan ibland skymma sikten för att det också finns många positiva sidor i språkundervisningen. Vi har i dag många fler elever som börjar läsa språk. Det är t ex i dag möjligt att läsa tre främmande språk i grundskolan - i likhet med 50-talets försöksverksamhet. Det är dock tyvärr inte så många elever som utnyttjar möjligheten att göra så. Vi ser också attitydförändringar hos eleverna, en förskjutning från tyska och franska till spanska samt ett ökat intresse för italienska, ryska och japanska. Vi ser också val av utomeuropeiska språk.

Samtidigt som vi konstaterar att det knappast räcker med engelska måste vi också ställa oss frågan: "Hur påverkar globaliseringen oss?". Vad sker i det förändrade samhället i dag? Vilka språk talar vi om när vi talar om språk? Hur är det med minoritetsspråken? Hur tar vi dem till vara, hur kan vi stärka dem? Hur tar vi tillvara invandrarnas egna språk, de som är en resurs för deras egen utveckling som individer? Hur skall vi då stärka övriga språk än engelska?

I dagens debatt om språkundervisningen i Sverige används dramatiska ord som "kris" och "utrotningshotad" och när gymnasieelever väljer

bort tyska, fruktar lärarna "utarmning". Det här är dock inte bara ett svenskt problem. Språkinstitutioner läggs ner i Storbritannien. Det är framförallt i Västeuropa som man i språksamhället känner att engelska växer och breder ut sig och att det är svårare att motivera elever att läsa fler språk. Mitt i denna krisbild med brist på resurser och språkundervisning i kris kommer också lösningsförslag. Här i Sverige finns Högskoleverket, som har utvärderat alla språkinstitutioner i landet, och trycker kraftigt på att vi behöver en nationell språkpolitik i Sverige. Utbildningsministern har talat om hur man skulle kunna ge språkbetyg högre meritvärde vid ansökan till högre utbildning. Vår EU-kommissionär Margot Wallström har omvitnat hur stor nytta hon har av sina språkkunskaper och att hon skulle vilja kunna fler språk.

I dagens Europa har vi en mycket komplex bild när det gäller språken. Vi har en ökande flerspråkighet som gör att språk inte längre är lika knutet till nationalstaten som tidigare. I Londons skolor talar vart tredje barn ett språk utöver engelska, och bara i London talas över 300 olika språk. I vårt eget svenska Malmö har arbetskraftsinvandring och flyktingtillströmning i dag lett till att 60 % av eleverna har ett annat modersmål än svenska. Vilken mångfald!

Forskningen visar att den som har gedigna kunskaper i både ett första och ett andra språk har större möjligheter att lyckas i fortsatta studier. Det måste därför vara en utmaning för skolan att möta de olika behov som finns här. Hans Jürgen Krum, en forskare vid Wiens universitet, har i ett experiment låtit ett antal barn förlägga de olika

språk som de har i tomma figurer, t.ex. hjärtan. Man får där en mycket bra bild av hur barnen upplever de språk som de kan. I hjärtat satte barnen modersmålet och engelskan målade de in i hemmet eller i affären.. Något barn hade ritat en grå skugga i kontur och det var ryskan som barnet hade levt med under uppväxttiden. En viktig fråga är hur vi kan förstärka vad barnen prioriterar och hur vi kan vi möta olika barn och deras behov. När vi talar om språk, talar vi då bara om skolspråken – tyska, franska och spanska – eller talar vi om den mångfald av språk som finns i vårt samhälle i dag?

I det följande ska fokus ligga på skolspråken men mot bakgrund av dagens språkliga mångfald. Med i bilden måste också finnas den debatt som nu har pågått mycket länge om å ena sidan språk-inlärningsforskning och å andra sidan ett fokus på färdigheter. Under 60- och 70-talen handlade denna i mycket om metodstrider: Hur skulle vi kunna effektivisera språkundervisningen, hur skulle vi få en så bra språkundervisning som möjligt, vilka metoder skulle man använda för att lyckas med språkundervisningen? Detta fokus lämnade man senare utifrån inriktningen att läraren bör få lösa dessa frågor själv tillsammans med sina elever. Hur ska vi då kunna skapa en bra undervisning? Här finns en viktig balanspunkt. Å ena sidan har vi effektivitet och metoder där man också talar om språk som mål. Språk är någonting som man ska använda senare. Först måste man i skolan lära sig och sedan ska man någon annanstans använda det man har lärt sig. Å andra sidan har vi synen på språk som någonting menings- skapande här och nu, språk som verktyg, att jag faktiskt från första stund när jag börjar lära mig språket också kan använda det för någonting meningsfullt. Här finns tanken på ”språkklassrummet” som en möjlig demokratisk mötesplats för de människor som vistas där.

Den här kopplingen gjordes mycket tidigt eller sent, beroende på hur man ser det. 1946 års skolkommission gjorde en koppling mellan språk- undervisningen och en demokratisk vision. I det betänkande som kom 1948 talade man om att öppna ett fönster mot världen. Man betonade värdet av att elevernas självverksamhet och egna skapande skulle vara en viktig del under språk- lektionerna. Det blev dock inte skolsamhällets syn, när väl betänkandet kom. Utlärning av språk följde snarare det klassiska mönstret, alltså latin

och grekiska, och handlade mycket om över- sättning. Man *använde* språket mycket litet t.ex. i tal. Antagandet att det främmande språket först måste utvecklas innan det kan användas har av någon kallats för språkundervisningens förbannelse.

Senare fick dock den syn som skolkommissio- nen varit inne på en väldig skjuts genom Europa- rådets arbete för språk. Alltsedan Europarådet på 70-talet började arbeta med kommunikativ kompetens har detta fått mycket stor och positiv effekt på språkundervisningen i hela Europa.

Hur ser det då ut i Sverige? I och med 1962 års läroplan för grundskolan blev ett främmande språk obligatoriskt och i 1969 års läroplan blev sedan engelska obligatoriskt i årskurserna 6–9. Det fanns allmän och särskild kurs och kring dessa stod debatten het. Frågorna var inte lätta: Skulle verkligen alla elever kunna lära sig ett främmande språk? Hur skulle det gå till? Hur stod det till med lärarbehörigheten när engelskunder- visningen skulle börja redan i årskurs 3? Hur var lärarnas kompetens att undervisa barn i engelska?

Det sistnämnda får väl sägas ha gått ganska bra och känns ganska självklart i dag. I 1991 års läro- planskommittés betänkande ”Skola för bildning” fick engelskan en självklar ställning som obliga- toriskt språk. Man skrev: ”Medborgarna i 2000- talets internationella samhälle behöver bredare och djupare engelskkunskaper än de som verkade under 60 och -70-talen, då de nuvarande språk- kprogrammen utformades”. 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet innebar också en språkförstärkning, där språken i grundskolan fick mer tid och möjligheten infördes att välja ett tredje språk. Det första språkvalet skulle kunna göras redan i årskurs 6. Man hade även nu en livlig diskussion om språkvalet skulle vara obligatoriskt för alla elever? Sådan var nog intentionen i de förarbeten som fanns, men det blev ett vidare språkval, där eleverna – förutom att välja ytterligare ett språk – också erbjuds förstärkning i svenska, svenska som andra språk, engelska, det språk som man får modersmåls- undervisning i eller teckenspråk.

Och debatten lever mycket starkt vidare: Kan alla lära sig ett språk utöver engelska? Det finns inget självklart svar på den frågan och många, även språklärare, menar att inte är möjligt. Andra säger att studier av ytterligare språk borde vara

lika självklart för alla, precis som man lär sig kemi eller fysik i skolan.

Ett ytterligare problem är att språk, jämte matematik, bedöms som svårt och att det kräver mycket arbete samt att det är svårt att få högt betyg. Här kan det vara värt att påminna sig den gamla realskolan och dess problem med att många elever fick underkänt i tyska och inte kunde ta sin realexamen på normaltid just för att de inte klarade tyska. Även detta har med attityder att göra. Hur kan vi skapa undervisningen för att möta de elever som finns där?

En utblick i Europa

För något år sedan gjordes en ”profil” av undervisningen i främmande språk i skolorna i Europa. Man studerade 29 länder i ett tidsperspektiv från 1978 till 1998 och fann att på 20 år hade det hänt en hel del. 1998 var ett språk obligatoriskt i alla 29 länderna, vilket inte var fallet 1978. Man såg också en tendens till en allt tydligare språkinläring. I de fall engelska är det första språket efter modersmålet förläggs undervisningsstarten allt tidigare i alltfler länder. I Sverige fick vi i och med 1994 års läro- och kursplaner en öppning för kommunen eller skolan att själv välja om engelskundervisningen ska börja i årskurs 1, 2, 3 eller (senast) i årskurs 4. Det här är en tendens som vi ser i hela Europa även i fråga om start för det andra språket. *Early language learning* är ett mycket aktuellt begrepp i dagens språkdebatt.

Hur är då läget i dag för språken i Europa? Engelska har en sådan särställning att den i många länder alltmer blir till ett andra språk. Denna särställning leder naturligt till ett något minskat intresse för att lära andra moderna språk. I Sverige kan vi också glädja oss åt mycket goda resultat när det gäller engelska, bl.a. genom det väldiga inflödet via olika media. TV med sina textremsor bidrar säkert också till att utveckla goda engelskkunskaper.

Skolverket deltog i projektet ”Engelska i 8 europeiska länder” tillsammans med Danmark, Finland, Frankrike, Nederländerna, Norge, Spanien och Tyskland i ett projekt för att bedöma hur väl elever behärskar engelska i slutet av grundskolan. Sverige ligger i topp tillsammans med Norge och därefter kommer Danmark, Finland och Nederländerna. Långt bakom kommer Frankrike och Spanien. Ytterligare ett positivt resultat för svensk del är att resultaten för elever

med utländsk bakgrund skilde sig mycket litet från dem för svenskfödda elever. Vi har också en ganska liten variation mellan och inom skolor i Sverige och har alltså lyckats få med en mycket stor andel av eleverna på vagnen.

Projektet visade också att svenska elever har ett ytterst gott självförtroende när det gäller de egna engelskkunskaperna. Men – undersökningen visade också på en rätt stor ”taggighet” när det gällde elevernas olika språkliga kompetenser. Läsförmågan har vi lyckats mycket bra med, men det brister i skriftlig kompetens. På det området stod i stället Finland fram som starkast. Så var fallet också i den s.k. PISA-undersökningen, som i en internationell jämförelse prövade läsförståelse, modersmål, matematik och naturvetenskap. De s.k. PISA-resultaten väcker normalt mycket stor uppmärksamhet i de deltagande länderna. Särskilt gällde detta i Tyskland som t.ex. 2000 återfann sig i den sämsta tredjedelen i fråga om läsförståelse. Detta utfall fick dock tyskarna raskt på fötter. Efter studier i länder med bättre resultat har de fört en mycket konstruktiv debatt om utvecklingen i tysk skola. Samtidigt kan det kanske finnas anledning att fundera över vilken roll spelar internationella studier av detta slag spelar. Om målet är att bli så bra som möjligt, börjar man då anpassa sig till de instrument som finns? Vilken är risken att man s.a.s. styr efter svansen?

Den svenska språkbilden

I *grundskolans* årskurs 6, 7, 8 och 9 är andelen elever som läser ett språk utöver den obligatoriska engelskan 80 %. I årskurs 6 väljer 70 % av eleverna ett språk och i årskurs 7 tillkommer 10 %. Det här är en mycket positiv bild som Sverige kan vara stolt över i jämförelse med många länder. Tyvärr leder avhopp under åren fram till att andelen elever som går ut grundskolan med betyg i ett andra språk blir just under 65 %.

När det gäller de enskilda språken är i dag spanska större än franska, medan tyska har gått kraftigt tillbaka.

I *gymnasieskolan* började andelen elever med betyg i något modernt språk att minska 2001. till 2003, att dala. I fråga om enskilda språk har tyska en rejäl tillbakagång alltsedan 1996. Spanska växer, medan franska ligger ganska stabilt.

Ett oroande tecken är att elever i ökande utsträckning väljer en kurs men inte går vidare till nästa. Så väljer t.ex. naturvetarna, som har bara en

kurs obligatorisk, inte att välja till en kurs i så stor utsträckning som läroplanskonstruktörerna tänkte och vi i dag skulle hoppas. I mitten av 90-talet hade drygt 32 % av eleverna i gymnasieskolan ett betyg i den andra kursen i fortsättningsspråken franska, spanska eller tyska. Motsvarande kurs i dag läses av knappt 18 %. Det är en rejäl minskning av de fördjupade språkkunskaperna.

Det europeiska arbetet för språk

Europarådet och EU-kommissionen utlyste år 2001 som Europeiska språkåret. Avsikten var att öka medvetenheten bland medborgarna om den språkliga mångfalden i Europa, främja arbetet för flerspråkighet, verka för ett livslångt lärande av språk, betona att språk behövs för studier, resor, arbete, handel och, kort sagt, visa hur viktigt det är med språkkunskaper för att skapa förståelse och respekt för andra språkkulturer. Utifrån Språkåret 2001 firas nu varje år den 26 september Europeiska språkdagen i hela Europa. Devisen har varit *Language opens doors*, vilket vi på Skolverket skulle vilja ändra till *Languages open*

doors. Det skulle bättre markera att ju fler språk vi kan, desto fler möjligheter får vi, liksom hur viktigt det är inom Europa att vi faktiskt förstår varandra och att vi kommer varandra närmare, om vi kan mer språk och har en förståelse för varandras kulturer.

* *
*

Språkdebatten kommer att leva vidare och än fler frågor kommer att ställas: Vad kommer att hända egentligen, hur blir det, kommer engelskan att tränga ut alla andra språk? Leder samhällsförändringar till ökad flerspråkighet? Vad händer med tyskan? Kommer den att försvinna? Kommer ryska, italienska, kinesiska och spanska att öka i snabb takt? Vad händer med all spännande forskning kring hjärnan och hjärnfunktioner? Kommer det att innebära något för hur vi undervisar i språk? Där slutar jag och jag tänker inte svara på det.

Tommy Lagergren

Näringslivets behov när det gäller engelskkunskaper

I en värld där näringslivets förutsättningar snabbt förändras, torde även dess behov av språkkunskaper skifta snabbt. Lars Göran Johansson, informationsdirektör vid Electrolux, har funderat kring vilka språkkunskaper som idag efterfrågas av näringslivet och konstaterar att det svenska språket inte längre är tillräckligt. Vidare argumenterar han för att även om det alltid är bra att kunna tala många språk så är det ur ett nyttoperspektiv tillräckligt att tala engelska. Riktigt bra engelska.

Som förberedelse till en betraktelse kring näringslivets behov av språkkunskaper kontaktade jag organisationen Svenskt Näringsliv. De uttryckte krav kring gymnasieskolans kvalitet, krav på en högskola i världsklass och livslångt lärande men inte alls något mer specifikt om språkkunskaper. Därför funderade jag istället lite mer på vår vardag inom Electrolux-koncernen och vilka språkfärdigheter som där förutsätts för att på ett bra sätt kunna utföra sitt jobb.

Global konkurrens skapar behov av engelskkunskaper

För bara 10–15 år sedan återfanns Electrolux endast på den europeiska och amerikanska marknaden. Idag är situationen en helt annan och vi finns på alla kontinenter med anställda i världens alla länder. På denna globala marknad uppstår konkurrens mellan företag som Electrolux och Samsung och mellan anställda från exempelvis Sverige och från Polen.

En växande andel av världens tillverkning flyttas till Kina, Ungern och andra länder där löneläget är lägre än i Västeuropa och USA. I samband med att nya personer ska bygga fabriker och därefter sköta produktionen förutsätts att instruktör och den instruerade har ett

gemensamt språk. Med andra ord, det förutsätts att båda parter talar engelska. Det gäller att så snabbt som möjligt få den andre att förstå vad man vill; fungerande kommunikation är viktigare än att språket används på ett korrekt sätt.

Vid årsskiftet startade vi en tvättmaskinsfabrik i St. Petersburg där de nyanställda ryska arbetarna instruerades av mer erfarna italienare. Därmed uppstod en situation där arbetspråket var engelska och det var roligt att iakttä den konversation som pågick på engelska trots att ingen part hade engelska som modersmål.

Stämmer beräkningar som gjorts kommer hälften av världens befolkning att kunna tala engelska om tio år. Redan idag går det tre personer som lärt sig engelska på varje person som har engelska som modersmål. På denna globala marknad är det inte längre nationalitet som avgör vem som får en anställning utan vem personen är som individ. Under sådana förutsättningar blir det uppenbart att det inte längre räcker att enbart tala svenska.

Engelskan fortsätter att utvecklas

Fler kineser än engelsmän talar idag engelska; fler asiater kan idag engelska än det totala antalet amerikaner och kanadensare. Naturligtvis kommer detta att påverka utvecklingen av det engelska språket. Asiater kan inte uttala th-ljudet och det förefaller därför troligt att ”thing” så småningom blir ”ting” och ”three” blir ”tree”.

Användandet av SMS, instant messaging och e-post förändrar också hur språket används. Vi blir allt fler som förkortar ”you” med ett enkelt ”y” och som skriver ”br” istället för ”Best regards”. Trenden går mot att engelska språket utvecklas till olika nivåer där den mer perfekta

används inom yrkeslivet medan en enklare variant används till vardags. Jag har ingen åsikt kring om det här är bra eller dåligt eller vad utvecklingen kan komma att innebära. Men förändringarna är snabba och något vi behöver vara uppmärksamma på.

Många språk till glädje men engelska som arbetspråk

Redan idag finns alltså ett behov av att kunna engelska för att kunna konkurrera på den globala arbetsmarknaden. Men är det tillräckligt eller behöver vi lära ytterligare språk? Självklart är det roligt och användbart att kunna många språk. Den som redan nu eller i framtiden planerar att bosätta sig utomlands bör också lära sig landets språk för att inte riskera att hamna utanför gemenskapen. Likaså bör den som jobbar gentemot en viss marknad lära sig sina kunders språk; den som är försäljningschef i Tyskland måste behärska det tyska språket. Men i situationer där det inte bara är en svensk och en tysk som möts utan även en polack och en grek, ja då blir arbetspråket genast engelska.

Sett ur ett nyttoperspektiv räcker det således i de flesta situationer att kunna engelska. Sedan får vi naturligtvis inte glömma den personliga tillfredsställelsen det innebär att kunna kommunicera på fler språk och det är aldrig en nackdel att även prata tyska eller italienska.

Inom Electrolux förekommer mycket information på engelska och vi har dagliga kontakter med anställda från hela världen. Våra anställda förutsätts därför behärska engelska. För en tid sedan höll jag i två anställningsintervjuer och båda personerna föreföll passa väl in hos oss med ett undantag: Jag misstänkte starkt att deras engelskkunskaper var för dåliga. Det är orättvist att sätta in en person i en situation som hon eller han inte hanterar: Den person som vi

har beslutat oss för att anställa kommer därför att få genomgå en engelskkurs.

Näringslivet behöver personer med goda engelskkunskaper

Beroende på vilka uppgifter en person har skiljer sig behovet av engelskkunskaper. För den som ska lära sig att sköta en maskin är det viktigaste att förstå hur maskinen ska användas och repareras. Men för den som till exempel ska förhandla eller skriva mötesprotokoll ställs betydligt högre krav på engelskans kvalitet. Inga missförstånd får uppstå i sådana situationer och tyvärr har jag kunnat konstatera att vissa inte ens klarar detta på sitt modersmål (det vill säga att svenskar kan inte skriva förståeliga mötesprotokoll på svenska).

Näringslivet har ett stort behov av personer med betydligt bättre kunskaper i engelska än vad merparten har när de lämnar skolvärlden idag. Framtiden för Electrolux ligger inte i att skruva ihop dammsugare, det kan väldigt många av våra konkurrenter också, utan framtiden ligger i att vara kreativ, att kunna organisera och ha initiativkraft. Men detta förutsätter att först lyckas med att kommunicera ut det till andra inom koncernen. Du kommer inte någonsin i livet om du inte lyckas förklara och övertyga någon annan. Det spelar ingen roll hur briljant eller hur initiativrik du är om inte dina medmänniskor förstår dig. För att svenskt näringsliv ska behålla sin konkurrenskraft globalt kommer vi under de närmaste åren att behöva många personer som pratar ypperlig engelska.

Sammandraget ovan baseras på ett föredrag som *Lars Göran Johansson* höll för Språklärarnas förbund 2005.

Det är härligt att ha två språk

Om jag är lite nervös så är det för att min gamla rektor från gymnasiet sitter längst fram. I övrigt tror jag att det skall gå bra. För två år sedan ställde jag upp i något som heter Sommar och där bad jag att få spela ett stycke ur musikalen Kristina från Duvemåla, som jag tycker väldigt mycket om. Lite svensk musik brukar jag lyssna på, annars är det bara kurdisk, men det brukar jag lyssna på. I ett stycke sjunger hon så här ungefär: ”Där skulle aldrig jag förstå ett ord av vad de säger och jag skulle irra runt som bortbytt, främmande och vilse. Har du aldrig tänkt på hur förtvivlat ensamt livet skulle bli och har du tänkt på, om man flyttar så långt bort i världen, då kan man aldrig komma hem igen. Då får man aldrig se föräldrar, syskon och vänner, man mister alla på en gång.” Jag tycker den är så vacker. När jag hade spelat upp den på kvällen för den gick i repris, då ringde, jag har två tokiga fastrar, de är väldigt roliga, men de är tokiga och de har många tokiga vänner, en kvinna, hon hade fått numret av min faster, hon ringde till mig och grät förtvivlat i telefon och sade hon på kurdiska: ”Spelade du upp det där för mig?” Nej, sade jag, jag hade inte tänkt på det alls. ”Men den var verkligen för mig.” Det var en kvinna som inte hade kunnat åka hem på 23 år och hade fått barn i Sverige men hade inte en enda släkting och hennes pappa låg för döden. Hon hade bytt namn och efternamn men hon kunde inte ändå få det svenska medborgarskapet som kunde göra det möjligt för henne att åka hem. Jag blev så himla berörd av hennes historia så jag bad henne komma hem, vi satt och skrev brevet till integrationsverket, så ringde jag till Bosse som är chef där och sade att nu Bosse, nu måste du se till att det här går före alla andra. Hon fick sitt medborgarskap och åkte hem till pappa och efter en vecka så dog han. Då ringde jag till integrationsverket och sade till Bosse, att ni får bara skäll men för en gångs skull kan du få känna att du har en säker plats i himlen. Det är verkligen det här språket och vilken betydelse det kan ha.

Min bakgrund, jag kom hit som flyktingbarn när jag var 13 år gammal, och jag tror att som alla andra flyktingbarn, så var det enda målet att vi skulle åka hem snart. Det var liksom ingen idé att vara här. Pappa tyckte ändå att lite grann skulle vi lära oss av det här samhället som vi kunde ha med oss hem så kunde vi hjälpa till i Kurdistan med den kurdiska kampen. Fram tills jag började i gymnasiet, även om jag bestämde mig för att jag skulle skaffa mig utbildning i Sverige, jag kom till Tensta gymnasium, där Ann-Margret Fris var rektor, där fick jag också en underbar lärare i svenska som jag aldrig i mitt liv kommer att glömma, Britt-Marie Wikström. Britt-Marie presenterade svenska språket för mig, och jag hoppas också för de andra, på ett sätt som ingen annan skulle ha gjort, genom att hela tiden öppna vägen till den svenska litteraturen. Böckerna jag har läst, Wilhelm Moberg som Bo Strömstedt pratade så mycket om här, Rid i natt, det var verkligen en upplevelse. Det som var så härligt med Rid i natt, det var att när jag läste den var precis det som min mormor berättade för mig när jag var barn, alla sagorna, alltihop stämde, så jag tänkte att det spelar ingen roll egentligen var man finns i världen. Orden, t.o.m., när man kunde översätta, får exakt samma ord samma innebörd. Rid i natt tillhörde absolut mina favoriter. Jag tänkte alltid på min mormor när jag läste den där.

Sedan kom det många andra, och framförallt var det när jag fick tillgång till 90-talisterna, då menar jag 1890. Då var det Heidenstam och de andra. Det var verkligen det här att de skrev om sin längtan till sin hembygd, och det kunde jag tolka som min längtan till Kurdistan. Det här dikterna av Heidenstam, som Bo Strömstedt tycker så mycket om, det var – när jag fick läsa den här ”Jag längtar hem se’n åtta långa år, i själva sömnen har jag längtan känt, jag längtar hem, jag längtar var jag går, inte till marken, inte till stenarna, jag längtar där barn jag lekt.” Ungefär så där lät det tror jag. Det fick mig för första

gången förstå att svenska kunde faktiskt bli mitt språk.

Jag började se det här hur ett språk kan uttrycka precis det jag känner, för det trodde jag aldrig svenskar skulle kunna göra för de har inte varit med om det jag har varit med om. Därmed så blev svenskan mitt språk. Det är härligt att ha två språk. Även om det var någon som sade att engelskan är det viktigaste så är det för mig kurdiskan som är det viktigaste språket. Sedan kommer svenska, eller om de är likställda. Men – just att ha två språk på samma nivå. När jag pratar engelska de säger det klick här, då översätter jag det till engelska eller när jag pratar turkiska, det är också en klick, men när jag pratar kurdiska och svenska hemma, när jag har svenska vänner hemma, mina barn pratar jag kurdiska med, det säger aldrig klick, det går bara. Jag tänker aldrig på att jag talar svenska eller talar kurdiska. Den där känslan är helt underbart. Det som också är underbart med att ha två språk, brukar jag säga, det är när man sitter i en församling och så kan man se verkligen se, att en del, de förstod inte det här, eller så missförstod de, och då kan jag gå in och säga att det där, det är på det här sättet. Eller – när en svensk talar och en kurd, inte allt, för de kan ju inte tänka just i de här banorna, då kan jag gå in och säga att det blev på det här sättet. Just den här fascinationen av att ha så total kontroll på båda språken, den där starka känslan för båda, det är för min personliga del det mest underbara.

Vad har vi för nytta av många språk i samhället. Vi lever i en globaliserad värld, det är verkligen sant och man träffar på, nu när jag var i Kurdistan för några veckor sedan och så kommer vi till Batma där jag är född och skall träffa borgmästaren. Då kommer en man fram och säger: ”Hej tjejer, jag har också bott i Sverige”, och talar flytande svenska och flyttade från Sverige för 20 år sedan. Det är det mest underbara att få möta och det är också väldigt tack vare den flyktingpolitik vi har haft att vi har kunnat ta emot många människor som sedan har kunnat åka tillbaka. Vad tjänar man på det? Bortsett från det personliga, nöjet och glädjen att ha sådan tillgång till två så starka språk, säger jag också att samhället tjänar på det. Företagen tjänar på det. Tänk dig den som vill göra affärer i den arabiska världen och det är kulturskillnader. Ibland när man träffar företagsledare och politiker, säger man att det kan bli så fel om man inte kan koderna. Det kan bli

fullständigt vansinnigt. Då kan man tänka sig att om man har folk på företaget eller i det politiska partiet eller i regeringen, som faktiskt kan både språket och kulturen, som gör det mycket lättare för dem som är på utlandsbesök. Jag har aldrig tänkt på det så mycket som nu när jag var både i Pakistan och Turkiet, vilken otrolig nytta jag har haft av alla de språk som jag både kan och förstår.

När vi var i Pakistan, då är det ofta så att här kommer besök från Europa och så skall de prata om kvinnorrättigheter och allt det här. När jag då kom till talarstolen så började jag med att säga ”Gud är den store” (här talar hon sitt hemlands språk), då blev det alldeles tyst i salen. Här var det inte en europé utan någon som tillhörde deras religion. Man lyssnade på ett helt annat sätt på mig.

När jag berättade för min man hur jag tog avstånd från hedersmord, i mellanöstern, Pakistan, finns det två ord för heder, som svenskar blandar ihop väldigt mycket. Det ena är sharaf, samma som heder på svenska, och det andra ordet, namos, som betyder i princip kvinnan är mannens egendom. På mötena sade jag att sharaf skall vi vara glada och stolta över, det skall vi ha, men namos är förfärligt och det skall vi förkasta. Ja, sade allihop. Min man säger att jag kan inte fatta att de inte slängde ut dig från salen. De var så chockade över att någon kom dit och kunde alla de här orden, och jag körde på det, de betyder samma sak i hela mellanöstern för de betyder samma sak i Pakistan och Afghanistan. När jag sade: ”Namos is something bad”, jag tänkte allihop, där fick ni. Det skall vi avskaffa. Just det här att kunna koderna, och veta hur man kan få dem att lyssna. Vi satt i förhandlingar och så började de igen, alla män och en kvinna i mitten, och de började prata, jag vet precis hur kurder brukar göra när svenskar kommer så till slut så tittade jag på dem och så sade jag, det där kan ni köra med européerna, det kör ni inte med mig, så här är det. Apropos kvinnors rättigheter. Då satt alla de där farbröderna alldeles nervösa och sedan blev det en ordentlig, hederlig diskussion om vilken makt de hade för att förbjuda hedersmord. Just detta att kunna ta dem på rätt sätt så kan de verkligen in det också. Mina svenska kamrater satt och lyssnade mycket artiga som svenskar alltid är och de hade ju kunnat gå därifrån utan att det blev någonting, men det slutade med att jag fick ställa upp i den ena intervjun efter den andra i Pakistan. Jag var hur hård som helst mot hedersmordskul-

turen och allt det här och det gav väldigt bra eko. Här var en muslimsk kvinna som t.o.m. hade lyckats komma med i ett europeiskt parlament för några år sedan. Det var hur viktigt som helst.

Då kände jag vilken betydelse det har. Samma sak när vi var i Turkiet. Där hade vi en turk som översatte från turkiska till engelska och när vi sitter på en middag på de kurdiska områdena, den där kurden har hög position men han är inte så bra på turkiska, när han försökte förklara, tolken förstår inte, han kan inte tolka till ambassadören, till slut inser jag att det blir väldigt pinsamt för de kan inte föra en ordentlig dialog och då tittade jag på tolken och sade: ”Kan du förklara, jag hängde inte riktigt med?” Då berättade han alltihop på kurdiska. Det var hur lätt som helst och jag kunde översätta det till svenska. Gud vilken nytta man har av sin bakgrund, tänkte jag. Att kunna förhindra diplomatisk kris. Det är de gångerna som är så viktiga. Det är likadant i affärsvärlden. Vill vi göra affärer med Kina, visst, jättebra att de talar engelska, men jag tror också att de skulle uppskatta väldigt mycket om våra ungdomar, de som är i Sverige och kan de språken togs tillvara och användes mycket bättre i våra kontakter med andra länder. Det tror jag att vi alla skulle tjäna på.

För min egen del, när jag gick ut gymnasiet och pluggade till sköterska och jobbade på Tensta vårdcentral kunde jag se vilken otrolig nytta det var att ha så många olika språk. Jag talade kurdiska och turkiska och förstår rätt mycket både persiska och arabiska. Tessan talade syrianska, Gull Pakistanska och Hauba pratade turkiska. Vi hade alla de där språken. Det gjorde att vårdcentralen tjänade väldigt mycket på alla de här språken. När det kom akutfall, då kan man ju inte alltid beställa en tolk, då fick alltid hoppa in, det var enkelt att hoppa in och översätta. Andra gånger hände det t.ex. att det kom kvinnor, och männen tolkade, insåg man att den här kvinnan inte kunde vara fri, inte tala om behövde vi inte ta in tolken. Då kunde vi säga till mannen att gå med in och fika och så kunde någon annan gå in och hjälpa till. Då fick man höra sanningen om hur det låg till där hemma och då kunde man gå in och hjälpa till. Det absolut roligaste med många språk och många kontakter gällde sjukskrivningar. När jag började på vårdcentralen där gick det mesta av vår tid åt till att folk kom och förlängde sina sjukskrivningar. När det ringde småbarnsföräldrar som hade suttit uppe hela natten för att barnen var så

sjuka då var tiderna slut. Vi tittade på det där för det såg inte riktigt bra ut. Plus att vi började se att rätt många som faktiskt jobbade svart och som vi kände till. Det slutade med att när vi började se namnen och kollade så kunde vi sätta gränser. Ett par kommer jag aldrig att glömma, de ringde alltid samtidigt, de skulle alltid till samma doktor som var feg och aldrig vågade säga nej. De skulle vara där 8.15 och 8.30. På akuttid hinner man inte läsa journalerna och jag vände mig till min kompis och sa: ”Herregud vilket konstigt par, måste de alltid komma efter varann?” Om de är sjukskrivna så skulle de kunna komma när som helst. ”Va, är de sjukskrivna, de har ju restaurang?” Vi åkte till restaurangen och det slutade där. Inga mer sjukskrivningar. Så jag menar att samhället tjänar mycket på att man har olika språk och olika kulturkompetenser.

Så till hemspråket. Tensta gymnasiet, jag berättade om svenska språket, det som också var fascinerande. På den tiden hade jag hemspråk 2–3 timmar i veckan. Det tyckte jag var utmärkt och jag kommer aldrig att glömma när jag samtidigt som jag läste om Rousseau, Voltaire och alla de här europeiska tänkarna, så gick jag till hemspråk på fredagarna och då kunde min hemspråklärare presentera kurdiska stora tänkare. De hade samma idéer men de levde i två olika världsdelar. Jag kommer ihåg att jag växte så enormt som människa, att jag faktiskt kunde se att det var samma idéer här som det var där. Samt att jag hade det på båda språken. Framförallt att jag fick skriva på kurdiska. Nu är kurdiska väldigt speciellt eftersom det var förbjudet. Det var i Sverige jag lärde mig skriva på kurdiska och det var jag så otroligt stolt över, varje gång jag kunde få recensera en bok och så kunde min hemspråklärare granska texterna och rätta till och så fick jag tillbaka och fick träna. Jag brukar säga att är det någonting som jag är väldigt tacksam för den tiden jag har bott i den här landet så är det att jag fick lära mig att skriva på kurdiska. Därför är jag väldigt ledsen för nedskärningarna i hemspråk och vilken liten betydelse det har i dagens skola. Vad jag förstår har man krånglat till det så mycket att många lärare och elever ger upp. Skall man ha två timmars hemspråk så skall man åka i 45 minuter eller en timme för att komma till en skola tillsammans med många andra. Det tycker jag är slöseri med våra resurser för vi skulle kunna ha en sådan nytta av att faktiskt uppvärdera språken. Å ena sidan går vi

på kurser och vi betalar för att åka ut och lära oss språken och å andra sidan så hjälper vi inte ungarna att få lära sig hemspråket.

Det finns många som säger, jag åkte tåg en gång, X 2000 med min son som då var 2½ år och vi pratade kurdiska, jag har inget barnspråk på svenska. För mig är det helst naturligt, hemma är det på kurdiska, har alltid varit. Då reser sig en man och säger högt till mig: ”Du borde tala svenska med ditt barn! Han kommer aldrig att lära sig svenska annars!” Ja, jag har lärt mig svenska och det har gått bra trots att jag bara var 13 år och jag tror att ett barn skall lära sig sitt eget språk ordentligt först, svarade jag. Då körde han historier om svenskarna i Kanada som bara hade struntat i svenska och lärt sig engelska. Jag tänkte att det får gärna gå bra för dem men nu är det på det här sättet. Då inser man hur man kan provocera människor att man faktiskt talar kurdiska eller arabiska och att de har fått den uppfattningen att det skulle förhindra att man lärde sig det svenska språket, i stället för tvärtom. Jag lärde mig under tiden när jag hade läxläsning under många år på söndagarna, jag hjälpte ett barn att lära sig läxor, att de barn som kom hit när de var 11, 12, 13 år gamla gick, för dem gick det väldigt bra i skolan men de barn som var födda i Sverige gick det inte bra för, de hade inget språk. Vi brukade skämta ibland, jag var ju 13 när jag kom, Ibrahim Baylan var elva när han kom till Sverige, Sebastian A. som är här han var också 13 när han kom och Ardalan var kanske elva. Alla var vi rätt stora när vi kom, vi är inte födda i Sverige, alla är vi i olika positioner men det är inte många som man faktiskt ser som är födda här i dag. Om man tänker på den generation som kom på 60–70-talen som har skaffat sig de positionerna här. Just det här att koppla ihop hur viktigt det är att först kunna sitt eget språk och sedan kunna nästa språk. För mig handlar det också om våra barn, de har ju inte sin farmor i Sverige, farfar och alla sina släktingar. När de åker tillbaka så måste de ju kunna prata med dem. Det var min farmors stora sorg ända tills hon dog att en av mina kusiner kunde ingen kurdiska, de hade växt upp i Turkiet och pratade turkiska. De kunde inte prata med varandra. Därför är det så viktigt, ur samhällets synvinkel är det väldigt viktigt med olika språk, men det är ju också en personlig tragedi att inte få möjlighet, eller att se ner på dem som talar sitt eget språk.

För 10–15 år sedan när diskussionen kom igång då blev t.o.m. invandrarföräldrarna väldigt oroliga för att barnen inte skulle lära sig svenska. De sade bort med allt annat de skall lära sig svenska, man började t.o.m. tala svenska med sina barn. Jag vet att många gånger blev jag så upprörd när jag hörde föräldrar som inte kunde så bra svenska prata med sina barn på svenska.

Det ledde bara till att barnen lärde sig en förfärlig svenska. Kan man ett språk bra, då bygger man på det med det nya språket. Jag ser på mina barn hur det har fungerat. Hemspråket är inget hinder för att lära sig bra svenska. Tvärtom, det är ett stöd för att lära sig bra svenska, och att ha många språk och att ha många olika annorlunda språk, det är också en resurs för samhället och för företagen. Vi pratade om i pausen att en person som i dag sitter i den Irakiska regeringen talar flytande svenska. Det kan man bara tänka sig hur roligt det är för svenska företag när de åker ner och förhandlar och kan tala på svenska. Inte bara hon, utan i Irakiska Kurdistan är hälften av administrationen är kurder från Sverige. I ett område kommer borgmästaren från Sverige, han var flykting och bodde i Tensta och var arbetslös och hade också problem med medborgarskapet så jag fick hjälpa honom att skriva på svenska. I dag är han borgmästare och har byggt upp sin stad som man gör i Sverige. Han motarbetar korrupktion, det skall vara ordning och reda, de fattiga skall få hjälp, alltså en sorts välfärd. Min bror besökte staden och fick hälsa på honom och han säger att han har verkligen lärt sig av Sverige och han för över det till Irakiska Kurdistan. Det ser nästan ut så, trottoarer o. dyl, han börjar bygga upp det som det ser ut i Sverige. Det är fantastiskt att den möjligheten finns. De säger att när man åker ner till Irakiska Kurdistan är det många som kommer fram och säger, han som var talman tror jag och blir premiärminister i de kurdiska områdena, han bodde i Sverige i många år och jobbade på posten i Kista. När någon kommer från Sverige säger han att snälla prata svenska med mig för jag längtar efter svenska språket. Det visar ju även att vi också kan exportera rätt mycket av vårt kunnande genom att människor kan lära sig och ta med sig av sina erfarenheter från Sverige.

Vi har två barn nu, vi talar bara kurdiska med dem, väldigt bestämt, och vi läser bara på kurdiska för dem, det har vi gjort i alla år. De talar en kurdiska som får mycket äldre kurder, både i

Kurdistan och i Amerika där vi har varit och i andra länder, i Holland där vi var, äldre kurder börjar gråta när de lyssnar på dem för de tycker att det är så fascinerande att två så små barn talar så gammaldags kurdiska. Min kurdiska är ju den som var för 25 år sedan. Det har jag överfört på mina barn. Turkiet har förbjudit, har försökt med assimileringspolitiken, och så kommer två barn till Batma, när vi kom in i affärerna och skulle fixa mina skor tog de inte betalt, det var för att mina barn talar så fantastiskt bra kurdiska. De har också lärt sig väldigt bra svenska, till din glädje Bo Strömstedt skall jag berätta för dig, att när Philip var fem år gick han på dagis det var när Astrid Lindgren dog, de hade en liten minnesstund på dagis. Då frågade Philip: ”Hur gammal blev tanten?” 92 år. Jaha, sade han, då levde hon längre än Selma Lagerlöf i alla fall för Selma blev bara 86 år. Varpå personalen undrade vad vi diskuterade vid middagsbordet hemma. Det är faktiskt hans stora intresse, det har gått i arv till min stora glädje, att han är väldigt intresserad av svenska vuxna författare. Jag tror att det är så att lyssnar man och diskuterar med de vuxna om litteratur, du sade någonting om att svenska barn behöver lära sig svenska, och det håller jag med om. Det finns unga svenskar som inte ens vet vem Heidenstam är. Det är bra att jag har importerat honom till kurderna, för jag brukar säga den kurdiske författaren Heidenstam. Jag håller med dig fullständigt där att det är väldigt viktigt att lära sig svenska och att ha tillgång till den svenska litteraturen. Det svenska språket som är så otroligt rikt och vackert. Nu för tiden, förut var ju kurdiska det vackraste språket i världen, nu är faktiskt svenska och kurdiska lika vackra språk. Det borde bara vara de två språken i världen säger min son.

Just det här, som vi har försökt med våra barn, det är att få tillgång till den kurdiska litteraturen samtidigt också den svenska. Skälet till det, det här missar vi mycket vi har det inte i Sverige, när jag var liten, 4–5 år, satt mormor och berättade sagor, mycket om kurdernas historia. Man gjorde det i timmar, vi satt runt hennes knä och kunde lyssna på de här långa historierna som gav oss ett enormt rikt språk samtidigt som det gav oss väldigt mycket historia. Det var av min mormor jag lärde mig judarnas historia när jag var fem år gammal och när jag kom till Tensta gymnasium så kunde jag det, det var det min mormor lärde mig. En historia som är så otrolig, min mormor grät

mycket när hon berättade om den, det var på 30-talet när ett kurdiskt uppror som slogs ner, det var en kvinna som hette Lali. Hon hade två blonda flätor och att vara blond i Kurdistan var väldigt vackert. Två långa flätor som gick efter henne när hon gick och hon var lång och hade riktigt knallblå klänning och hon var så otroligt vacker när hon gick där och när upproret var krossat bestämde en av generalerna att den här kvinnan och hennes dotter fick inte mördas utan dem skulle han ta med sig för att gifta sig med henne. När de kom till en sjö, den här kvinnan hade förstått att han skulle våldta henne och dottern, hon tog sin bönematta och sade till soldaterna att jag skall be. Sedan sade hon på kurdiska till sin dotter att jag är frukost och du är lunch. Sedan slängde de sig i sjön och båda dog. Dottern hittade de men aldrig mamman. Men då hon beskrev detta, när hon låg där, med de här flätorna längst ner och hundratals människor gick förbi och bara grät och grät för att en så otroligt vacker kvinna hade dött på det sättet. När jag tänker på det, det där otroliga språket, hur hon kunde beskriva det, det kan få mig att börja gråta, men vilket otroligt rikt språk. Jag kan bli nästan arg på mig själv att jag inte har det där språket och att jag inte kan berätta utan att jag måste läsa en bok för att kunna berätta för mina barn. Jag skulle vilja ha den där traditionen. Vilka kunskaper och vilket språk de här samtalen med barnen ger. Det var det sista jag skulle säga. Att jag tror att vi missar väldigt mycket om vi inte talar med våra barn, att både berätta och läsa och tala om det som händer ger barn ett rikt språk. Risken är, det är redan ett stort problem, att barnen sitter och tittar på TV, snabba grejer, man har inte tålmod att lyssna. En ny generation som inte alls har det tålmodet och jag är också rädd, som Bo Strömstedt säger, att man glömmer de stora författarna, poeterna, som finns i den svenska kulturen, så att bortsett från vilken otrolig nytta det har för samhället, affärsvärlden med flerspråkighet och lite annorlunda språk än engelska, tyska och franska så har vi också väldigt mycket betydelse för kulturen att språken får leva, att vi kan ha barn som talar flytande arabiska men också flytande svenska. Då tror jag att vi får ett riktigt mångkulturellt samhälle och ett samhälle där alla barn känner sig trygga i sina båda kulturer och det bådär bara gott.

Nalin Pekgul

Som ett yrväder en aprilafton

– en påminnelse om det svenska språkets rikedom och hemligheter

---

Bo Strömstedt har vänligt låtit oss återge hans anförande i referatets form:

Tänk er nu Gustaf Fröding, i stora skägget, runda hatten, långa rocken. Han står ute i gräset, och han böjer sig ner över gräset och han ser på det gröna bladet på marken. Han böjer sig mycket nära, han är mycket närsynt och han tänker och han går hem och skriver: Grönt, gott, friskt, skönt, vått, rik luft, mark, ljuvt stark, rik saft, stor kraft, friskt, skönt, grönt. Det är som om han hade varit närvarande vid det gröna bladets skapande och var den första som försökte beskriva vad det var som var skapat. Det sägs ofta att det svenska språket är fattigt. Det är rikt och starkt och skönt och konkret.

Också dialekterna är ju en del av språket och då kan man tycka att de är orättvisa, Värmländskan är munter och optimistisk och det går upp mot slutet. I Kronobergs län så kryper dialekten lite längs stenmarken för det finns nå'n jordbrist där i inlandet i Kronobergs län som gör att de talar lite pipigt där i Kronobergs län. Man behöver bara höra Pär Lagerkvist läsa med sin röst från Kronobergs län för att det på nytt skall bli rymd kring orden:

*Livet tar sitt barn till sig, – öppnar slitna grinden.
Ljungen står vid utnött stig, – svalor flyr i vinden.
Gammal gård. I köket stång – för de hårda bröden.
Nöd och längtan, fågelsång – ända in i döden.*

Bo Strömstedt skildrade därefter några språkliga möten som vi här återger i referatets form:

Jag satt en kväll i Röda rummet i TV tillsammans med den libanesiska skaldinnan Aravia Morra och vad talade hon om när hon för första gången framträdde i svensk television, jo hon talade om det svenska språkets skönhet. Hon kom från arabiskan med arabiskans hårda konsonanter och hon tyckte att de svenska vokalerna var ett underverk. Hon tyckte att de dansade och sjöng. Jag satt och väntade, sade Aravia Morra, jag satt och väntade på det där U:et, det där Ö:et.

Och om hon läste den svenska dikten, behövde hon inte vänta. Läste hon Werner Aspenström, fick hon vokalernas uppkomst skildrad. Själv-ljuden A och O bildas av sig själva i barnets mun. Av indraget slipas ett I, kvällsmörkret suckar ett U, genom småskolans läsebok rinner en Å. Far ror i ån, i ån finns en ål, mor har en nål. Av allt detta är du påverkad. Och läste hon Georg Stiernhielm, den svenska skaldekonstens fader som fyllde 400 år härom året, fick hon inte bara vokalernas uppkomst, utan hela deras väsen skildrat och använt. Georg Stiernhielm var en lysande fader för den svenska skaldekonsten. Han ansåg inte bara att svenskan var ett av urspråken, liksom hebreiskan, kommen direkt ur Adams språk. Ur Adams språk kom två språk, menade Georg Stiernhielm, hebreiskan och svenskan. Han ansåg också att orden var sinnbilder för tingen, att orden liksom avbildade det de skulle utsäga, och att de svenska orden gjorde det bättre än några andra ord i hela världen. Det ansåg Georg Stiernhielm, och läser man honom själv är det inte svårt att förstå att han tycket så. Jag skall läsa för er en liten sommardikt av Georg Stiernhielm. Den är 350 år gammal. Har ett enda ord åldrats?

*Hjärtans lust, si havet, huru stilla,
det ligger som en glittrand'spegel
så blankt som silver, smält i degel;
allt är blitt, och höres ingen villa.*

*Marken står i flor och fullan grödna,
och skogen bär sitt löv i fågring.
På bergen djuren ha sin lägring,
intill dess att dagen synes rödna.*

*Kyle västvind saktlig börjar susa,
små fåglar leka, pittra, springa,
fru Nachtigal man hörer klinga,
allt fröjdar sig, ty här bor Pax och Musa.*

Fred och konst, Pax och Musa. Små fåglar leka, pittra, springa. Kvittra säger vi, men kommer

inte pittra närmare, är inte pittra ett småfågelord? Dessutom ansåg Stiernhielm att vokalerna hade symbolfunktioner i detta skapande av sinnebilder, så han ordnade vokalerna i fallande skala. Först kom urvokalen A, så kom de vokaler som skildrar ljus, ljud, liv, rörelse, e, i, y, ä, ö och så sjönk vokalskalan till de vokaler som skildrar död, stumhet, mull, o, u, å. Till denna fader är otaliga svenska skalders barn. Allt ifrån folkvisan som vet precis med vilka vokaler den skall skildra liv, lek, kärlek.

Orden har en betydelse och alltför ofta förlorar orden sin betydelse. Den sämsta tidningsingress jag har läst, den stod i Sverige i Expressen, dessvärre på min tid, den var kort, den löd så här: Örebro sportklubb har inte kastat yxan i sjön, snarare tvärtom. Hur blir det så? Jo, det blir så därför att man inte tänker på att orden har en betydelse. Yxa, sjö, yrväder, varje ord har en betydelse och i sportspråket förlorar de ju ofta sin betydelse. Jag kommer ihåg hur det var för en del år sedan när AIK hade åkt ur Uefacupen, att AIK:s tränare sade: Detta har för oss alla varit en morot men nu har den släckts.

Men det finns så många viktigare språk där orden förlorar sin betydelse. Per Olof Sundman var, som ni alla vet, en svensk författare med ett starkt eget språk. Han gick in i det politiska livet. Dessvärre tog han inte med sig sitt språk in i politiken utan han lät sitt språk förgiftas av den politiska formen. Jag läste en kulturpolitisk artikel av Per Olof Sundman som inleddes så här: 'Den kaka inom den nya svenska kulturpolitiken som kan sammanfattas under rubriken *Statligt kulturstöd*, fick efter ganska märkliga turer en inte helt lyckad start i riksdagsbeslutet i våras. Det viktiga var naturligtvis att propositionen i allt väsentligt sopades under mattan.'

En kaka, sammanfattad under en rubrik, får alltså efter ganska märkliga turer plötsligt en inte helt lyckad start innan den i allt väsentligt sopas under mattan. Några kaxsmulor blir då liggande kvar ovanpå mattan, får man tänka sig. Ett språk där varje ord har förlorat sin konkreta och exakta betydelse. Kaka betyder inte kaka, tur betyder inte tur, start betyder inte start, sopa betyder inte sopa och mattan betyder inte matta. Det är ett språk som är oerhört vanligt och ett språk som skapar avstånd mellan den som talar och den som lyssnar, mellan den som skriver och den som läser, ett språk som skapar misstro och i värsta fall skapar förakt för demokratins arbets-

metoder. Formeln från kanslihuset, från riksdagshuset, från verken, från institutionerna, som vandrar över i tidningarna, som hotar att lamslä informationen, förvandla den till desinformation. Ett språk av formler.

Det finns en rolig och förfärlig rad hos Alfred Westlund i Grönköping där det står: "Göken som ett väggur slår." Göken som ett väggur slår. Det levande härmar det döda. I medierna härmar de levande alltför ofta de döda.

Vart skall man då gå, om man vill höra den levande göken? Jo då skall man gå till diktarna och det hör naturligtvis till de stora glädjeämnen under mitt långa tidningsliv. Att jag under decennier har fått tala med, träta med, ha som medarbetare diktare ur alla de generationer som har varit verksamma under denna tid. Från de gamla giganterna, Vilhelm Moberg, Evert Taube, Astrid Lindgren till de unga i rockgenerationen, eftersom den bästa svenska rockpoesin både textmässigt och musikaliskt är den mest sofistikerade populärmusik vi har haft sedan Bellmans dagar.

Men – jag tänker på de gamla giganterna. Det ringde på min telefon på Expressen en marsmorgon 1976 och en röst sade: Här talar Astrid Lindgren, f.d. socialdemokrat, jag har skrivit en saga om Pomperipossa som betalar 102 % i skatt, vill du trycka den. Ja tack, svarade jag, ungefär som Harriet Bosse svarade när Strindberg frågade om hon ville ha ett barn med honom, och så tryckte vi den och det var den 10 mars 1976. Samma dag var det ekonomisk debatt i riksdagen och Sven-Erik Sjöberg, en utmärkt fotograf i Dagens Nyheter, tog en bild av gamla finansministern Gunnar Sträng över axeln på honom, när han satt i kammaren med Expressen uppslagen, och läste Astrid Lindgrens saga. Man ser på Gunnar Strängs hopbitna nackhår, att han tänker: "Nu går det åt helvete." Det gjorde det också. Socialdemokratin förlorade för första gången på 44 år och jag är helt övertygad om att Astrid Lindgrens saga spelade en roll, inte alls därför att vanliga svenska löntagare kunde identifiera sig med hennes miljoninkomster, men därför att hon konkretiserade ett byråkratiskt småkineseri som fanns då och som otaliga människor hade upplevt på sitt eget sätt. Hon konkretiserade som hon i sitt skriftställarskap alltid har konkretiserat. Vad är Pippi om inte konkretiseringen av barnets, flickans styrka? Ingen flicka som har läst Pippi tror längre att

hon är svag. Vad är Emil om inte konkretiseringen av barnets, inte minst det småländska barnets fantasi, uppfinningsrikedom, snille? Vem i mörka svenska skogen har bättre konkretiserat julevangeliets ord om ”till alla människor en god vilja”, än Emil när han för fattighjonen från Kommandorans fattigstuga gör ”tabberas” på alla Katthults korvar och syltor och skinkor? Vad är Ronja om inte konkretiseringen av det växande barnets kast mellan tillgivenhet och uppror? ”Akta dig för Helvetesgapet”, säger Ronjas pappa, och Ronja springer genast dit. Hur skall jag kunna akta mig för Helvetesgapet om jag inte är där? Konkret.

Evert Taube... Man trodde att det var så enkelt på baksidan av en meny från Gyllene Freden, men det var det inte. Att se är en gåva. Ekorren på vårt staket putsar nosen i en sekund, vattnet i tunnan är guldgult av frömjöl från tallarna,

Ormbunken rister sin ringlade topp,
slår opp sina gröna små vingar.

Vilken underbar rad! Att se är en gåva – men att skriva är en möda. Evert Taube ägnade sig åt det med en iver som aldrig tog slut. Det här var på 60-talet, han var mest älskad i Sverige, sjungen i radio dag och natt. Det kom 20 000 människor till Gröna Lund varje kväll när han var där. Ändå trodde han alltid att han var bortglömd, att människor trodde att han var död, så han ringde för att komma i tidningen. ”Är det Bo, du har väl ingen talmaskin på nu? Vi kan väl tala ostört nu?” ”Ja, snälla Evert, vi kan tala helt ostört”, sade jag och så efter en halv minut: ”och så kan du ta en trespaltig bild av mig. Vad hette han den där fotografen?” ”Han heter Jakob Forsell.” ”Å, min gamle vän John Forsell.” Så tog jag en trespaltig bild av Evert och han var glad, men dessförinnan hade han skrivit, och när han skrev var det inte gjort i en handvändning. Han ringde och läste upp mening för mening, till sist hela artikeln, det tog två timmar. Så skickade han den med taxi och när taxin hade kommit fram, så ringde han och läste upp den en gång till så att det inte skulle ha blivit någon ändring i taxin, så att inte taxichauffören skulle ha ändrat något.

När han hade skrivit om Irland, läste han och tog ut hela den poetiska effekten ur de vackra irländska namnen Dublin, Cork, Limerick, Galway, Aran, och han sjunger dem som går att sjunga: ”When Irish Eyes are Smiling” och han diskuterade om det skulle stå ”det enastående

tappra iriska folket” – först om det skulle heta iriska, irländska eller irska och så kom han fram till att det skulle heta iriska, därför att det är mest likt Irish med de båda i:na. Och om det skulle stå ”det oerhört tappra, det enastående tappra”. Det skulle stå ”det tappra, det blir starkare med bara det tappra”. Han läste vidare och kom till slutraden som handlar om en flicka i Enniscary, och han citerade en sång om henne: ’and there she smiled’. Efter det hade han skrivit ett tankstreck – och nu diskuterade han om det skulle vara ett tankstreck eller två tankstreck eller ett utropstecken. Han bestämde sig för att det skulle vara två tankstreck och vi förde ut det i kanten så att vi inte skulle få sätterifaktorn på oss. Mycket tidigt nästa morgon ringde han till sätterifaktorn och ändrade från två tankstreck till ett utropstecken. Dessutom skulle det vara på svenska så att alla förstod: ’och där log hon!’

När han ändå talade med sätterifaktorn, så förhörde han sig om det fanns en puff på förstasidan så att alla såg att han hade skrivit i tidningen och inte var död. Om det även fanns en puff på löpsedeln så att alla skulle se att han skrivit i tidningen och inte var död. Det slutade med att sätterifaktorn kom upprusande och frågade vem i helvete det var som redigerade kultursidan, om det var jag eller Evert Taube? Och jag svarade att det självfallet var Evert Taube. Han övergav aldrig sina ord. Han övergav aldrig sina konkreta ord. Därför finns de kvar.

Vilhelm Moberg – till sist – Vilhelm Moberg mötte jag första gången i Ascona i Schweiz på hösten 1959 när han just hade avslutat den stora utvandrarromanen. Jag var en ung reporter och hade fått i uppdrag att försöka få honom att berätta om arbetet med böckerna och jag insåg att om jag hade ringt eller skrivit till Ascona så skulle han ha sagt nej. Jag hade därför farit på vinst och förlust och tagit in på ett hotell och skickat ett så hövligt brev jag kunde och fått ett otroligt surt svar där han lovade mig tio minuter högst, högst understruket med flera bläckstreck. Tio minuter högst på en bar i Ascona på kvällen. Han var ju, denna stora starka man, som många av er kan se framför er, mycket skyggare och blygare än man kunde föreställa sig. Nils Ferlin kallade honom för ”Storstarken med folkvisesögonen” och det var en karaktäristik som passade mycket bra och som han tyckte mycket om.

Här satt nu Storstarken med folkviseögonen tjurigt bortvänd på en bar i Ascona. Det slutade med att vi inte skildes på tre dygn. Förtjänsten var verkligen inte min. Han var naturligtvis så småningom ganska pratlysten och till sist ganska pratglad när det nu hade kommit en landsman. Det fanns också mycket att prata om. Det är märkvärdigt att tänka sig nu när utvandrarromanerna står bredvid bibeln och psalmboken i de svenska bokhyllorna. Tänka sig den oerhörda sedlighetsstorm som bröt ut 1949, när den första boken kom därför att sockenhoran Ulrika i Västergöl fick säga till kyrkvärden, medan kyrkoherden hörde på, att det minns jag väl när du kom till mig med riksdalern i ena handen och kuken i den andra. Det fick man inte skriva i Sverige 1949, så riksdagsmannen Axel Rubbestad krävde i Sveriges riksdag att Vilhelm Moberg skulle sättas i fängelse och riksdagsmannen Axel Mannerskantz eldade upp Utvandrarerna i värmepannan, medan han tillsammans med sin hustru avsjöng ”Du gamla du fria,” ”Det var ju tur”, sade Moberg, ”att boken var så tjock. Annars hade herrskapet inte hunnit med sin sång”.

Han var också vid denna tid i färd med något som har kommit att kallas rättsröteaffären, den röta i den svenska rätten som han tyckte sig se i olika skeenden, inte minst i den gamla utpressningsaffären kring köpmannen Haijby och gamla kungen Gustaf V. Jag kan fortfarande se Mobergs väldiga profil mot oktobermånen i Ascona när han tittar på mig och säger: ”Varför kom han aldrig in i Akademin, han som låg kungen så nära?” Men mest talade han naturligtvis om böckerna, jag fick följa med honom hem. Jag fick sova där till och med. Jag fick följa med honom hem och jag ser när vi kommer in i hans hus där på Monte Verità, Sanningens berg, han tyckte att det var en bra adress, han tar ner de fyra utvandrarböckerna från bokhyllan och ställer dem på bordet och säger: ”Tvåusen-nittiotre sidor, fem Moseböcker står sig, nu får vi se hur fyra Mobergsböcker står sig.”

Det som gjorde ett så oerhört intryck på mig var den ständiga noggrannhet som han hade gått tillväga med för att allt skulle vara korrekt och konkret. Skulle Arvid i Nybacken bita av en tand på en stenhård skeppsskorpa för Moberg själv till Sjöfartsmuseet i Göteborg och bet i en gammal skeppsskorpa för att känna hur hård den var. Skulle han skriva om Kristinas astrakanapel,

Kristina som inte ville följa med till Amerika, då gjorde han ett folioark, han visade mig det, det finns nu på Emigrantmuseet i Växjö, med allt om astrakanapeln, blommorna, bladen, barken, grenarna för att allt skulle vara korrekt. Om utvandrarernas resa över Atlanten skrev han ingenting innan han själv hade farit över Atlanten. Han måste ju se hur stor sjön var först. I Amerika fortsatte han på samma sätt, han gick, vandrade, cyklade, for i invandrarernas trakter. En natt utanför Chicago trodde han att han skulle dö i sin bil, elsystemet gick sönder, motorn stannade, bilen stod där på motorvägen, det började blåsa, blåsten växte till storm, stormen drog tvärs igenom bilen, hotade att välta bilen, det började snöa, snön började ta sig in i bilen, snön började fylla bilen. Han trodde att han skulle dö där på vägen. Av det blev så småningom det underbara kapitlet i en av böckerna, om hur Karl Oskar i den stora snöstormen i den väldiga nordamerikanska skogen slaktar sin ox för att i det varma oxskinnets ge sin son värme och skydd.

Han gick på invandrar kyrkogårdarna i Minnesota och läste på gravstenarna: ”Född i Långsjö, död i Northamerika, måte hon roligt sova, vår next meeting vill blifva uti himmelen.” Han lade sig ner i gräset på invandrar kyrkogården för att känna i sin kropp den jord där invandrarerna hade gått och där de vilade. Han somnade där i gräset och vaknade av att en man stod böjd över honom och sade: ”You can rest here for eternity.” Han ville sälja gravplatsen till honom.

Så dog Kristina som inte hade velat följa med till Amerika och Karl Oskar blev ensam i sängen i huset vid Ki-Chi-Saga-sjön. Denna stolta sturiga smålänning. Jag tycker mycket om hans brev. Ett börjar så här: ”Jag votade för Abe Lincoln till president of The Förenade States, han blev ock tillsatt.” Han blev ensam där i sängen och ensam i sängen låg han där på kvällarna och tittade på en gammal karta över Ljuders socken. När han tittade på kartan, mindes han, han mindes lövängarna där han hade firat gökotta, han mindes fiskarna som han hade burit hem i en alklyka över axeln, från sjön Löften, och han kände i sina gamla ben hur det hade känts i hans barnaben när han var liten och sprang barfota över de sankna vårmärkerna och vårkylan rös uppför benen. Han följde med sitt stora pekfinger på kartan vägen som han hade gått mellan björkarna för att möta Kristina i Duvemåla.

En kväll i Ascona tog Vilhelm Moberg fram ett gammalt hopvikt papper och vek upp det. Det var kartan, den kartan, Frans Adolf Lönnegrens gröna kartblad över Ljuders socken 1849. Och nu följde Vilhelm Moberg med sitt stora pekfinger vägen som Karl-Oskar gick från Korparmoe där han var född, över Grisboda och Gårmåla förbi Askarmåla över gränsen till Algutsboda socken till Duvemåla och pekfingret stannade. Här var det, här stod astrakanapeln och det var som om han med detta stora pekfinger hade skapat hela Kronobergs län och naturligtvis var det så!

* *
*

Det är vad jag skulle vilja säga till er i dag. Jag tänkte inte deskriptivt försöka beskriva att det är rikt utan jag tänkte försöka få er att uppleva, nästan i kroppen, att det är rikt och att det finns för oss att använda. Friskt, skönt, grönt. Räcker det med engelska? Nej jag tycker att alla barn och unga i Sverige borde få lära sig svenska språket. Jag tror att man kan säga att jag kom att få i åtminstone tre ordskolor. Den första uppstod för att jag föddes i Finland, in i det finlands-svenska språket som då på 30-talet i ännu högre grad än nu var ett språk präglad just av konkretion, påtaglighet, kroppslighet. Det stor på min barndoms korvkiosk inte varm korv utan det stod varma korvar, vilket är skillnaden mellan korven som abstrakt begrepp och som faktisk kropp i munnen. I Tove Janssons hiss läste jag att det stod: Stäng hissörren ljudlöst. Så att både orden och ljuden påbjöd tystnad och för inte så länge sedan såg jag att det i en Siljabåt stod vid swimmingpoolen, inte som det skulle ha stått i en svensk båt: ”Störande ljud undanbedes”, utan det stod: ”Bullra inte i bassängen”.

Det där var mitt första språk och det var ganska tufft att sex år gammal komma från Ekenäs i Finland till Vinnö utanför Kristianstad i Skåne och stå i lanthandeln och säga: Jag ska be att få ett flugpapper och landhandlaren sade: Du menar flugfångare, va?

Den andra klassen i ordskolan uppstod därför att jag föddes in i en folkrörelse, nämligen i frikyrkorörelsen. Folkrörelserna var ju när de uppstod upprorsrörelser, arbetarrörelsen mot statens makt, mot patronernas makt, frikyrkorörelsen mot kyrkans makt som var stark. I Värmland, som min pappa kom ifrån, var dessa rörelser muntra, sturska, frikyrkorörelsen också

innerlig, mera innerlig än sträng. Agitatorerna och folkpredikanterna hade inte gått i några politiska skolor eller teologiska skolor utan de talade ett språk som växte med stjälkar och gröna blad ur deras egen erfarenhet. När Johan Utter predikade på logen och några gick därifrån över hans teologi så sade han: Jag ser att jag predikar så agnarna ryker från logen. När min egen pappa talade över Davids 23:e psalm tilldrog den sig helt och hållet i Värmland: Han låter mig vila på gröna ängar, det var Knusseruds ängar där han var född, han för mig till vatten där jag finner ro, det var Glafsforden som glimmade där nedanför och tron var en svala som hela tiden hittade hem till laduknuten.

Dessutom insåg folkrörelserna i Värmland att de var delar av samma uppror, som när Hjalmar Branting 1907 skulle tala i Munkfors och ingen lokal stod öppen för honom fick han tala i missionshuset. Vem gick som liten pojke i Värmland och lyssnade på dessa agitationer och predikanter? Jo, det gjorde en liten pojke som hette Tage Erlander. Jag hade en gång glädjen att sitta och tala med honom om det. Han gick och hörde på agitatorerna och folkpredikanterna och lärde sig av deras direkta, roliga tilltal och sän virade han det i en liten ironi från Lund och det var därför Bertil Olin aldrig blev statsminister i Sverige. Sedan hände det något roligt i pingströrelsen när jag växte upp, det fanns nämligen en författare som hette Sven Lidman. Han hade debuterat som erotisk poet 1904, mycket erotisk, stor skandal 1904, men så blev han omvänd och Lewi Pethrus som ledde den unga pingströrelsen och såg behovet av stjärnor på estraden, tog honom till sin kyrka och där predikade Sven Lidman i 25 år innan en schism drev dem isär.

Jag hörde Sven Lidman för första gången på en grammofonskiva när jag var tio år och början av den här grammofonpredikan har jag fortfarande i örat över 60 år efteråt. Så här lät Sven Lidman på den gamla 78-varvaren. Du kanske söker vad du vill ha, en modernt tillskuren och vetenskapligt fasonerad religion, som fyller alla dina anspråk och krav på frihet och förnuft, lätthet och behag, komfort och hygien. Min vän, det är som en konfektionskostym av enklaste kvalitet, den kanske sitter bra när du provat ut den men du behöver bara ha gått och arbetat i den ett par dagar eller varit ute med den i ett regnväder, och den är slut. Det fanns också en

liten spak på grammfonen så man kunde göra rösten ljusare eller mörkare med, samtidigt som skivan gick fortare eller saktare och jag ägnade mig flitigt åt det för att ta mig in i denna märkvärdiga röst. Den sommaren blev Sven Lidman för mig en röst och den rösten har jag sedan alltid hört när jag har läst honom. Jag började genast med det, tio år gammal kastade jag mig över han nyutkomna predikosamling, som hette: Var inte förskräckt. Den innehöll predikningar, men eftersom han ändå hade fått sina synder förlåtna så tyckte han väl att han kunde glädja sig över att de hade varit lite festliga, så predikningarna var fulla av berättelser ur hans syndiga liv och citat ur hans syndiga dagbok från 1904 när han hade debuterat med erotiska dikter. Jag läste Sven Lidmans erotiska dagbok från 1904 och hörde hans röst bakom orden: Vad är det för nöje att få dansa första vals med prinsessan Ingeborg på bal när man vet att det funnits män som i stormande nätter älskat Cleopatra. Denna röst har jag sedan alltid hört när jag har läst Sven Lidman.

Han stannade kvar i pingströrelsen ända till slutet av 40-talet. Då började han tycka att pengarna började spela för stor roll. Att klirret tog över anden. Han gick därifrån och smällde igen dörren bakom sig men gick inte förrän han hade hållit några mycket drastiska uppgörelsepredikningar som jag kom att höra under mina sena tonår. Där det också fanns just samma sort av konkretion. Han präglade för dessa ekonomiska lockelser som han avskydde uttrycket Svinintresset, utifrån en egendomlig bibeltext om Djävulen och de onda andarna som far in i en svinjord. Nu skall ni tänka er att han står i den stora Filadelfiakyrkan på Rörstrandsgatan, 3000 människor, snett bakom honom sitter Lewi Pethrus, som har grundat alltsammans och leder alltsammans och bryr sig för mycket om pengarna, tycker Sven Lidman, som predikar om svinintresset, och där sitter Lewi Pethrus: Svinintresset kan komma upp på plattformen förstår du, det är ingenting som hindrar, fåren kunna sitta i församlingen och bli klippta och svinintresset sitter på plattformen och leder i bön och klipper både får och kuponger. Det var andra klassen i ordskolan.

Tredje klassen uppstod därför att jag kom till Lund. Där var det inte hänförelse som gällde utan skepsis, distans, en smärta rundades av eller snärtades av med en ironi, en sorg beskrevs i

något gammalt egendomligt versmått, en tersin eller en vilanella som på en gång skulle föra närmare och hålla på avstånd och stormästaren i denna konst när jag kom till Lund var fortfarande Hjalmar Gullberg som också om han skrev ett julatorium, det gick i radion förr om åren, skrev det med spexrim och överklivningar som i dikterna i studenttidningen Lundagård, De tre vise männen: Mig syntes mina tre av solen brända kolleger nog en aning överspända, att lämna tron och rike för en stjärna, hur står det måntro till i deras hjärna. Jag lärde mig i Lund att gå runt orden och titta på dem från alla sidor. Se vad de betydde, om de betydde. Olle Holmberg, som var min huvudlärare, professor i litteraturhistoria med poetik, som det då vackert hette, lärde mig då något som jag inte har kunnat glömma under mitt långa tidningsliv, nämligen att det märkvärdiga och intressanta med ord är att de har en betydelse. Varje ord har en betydelse. Också för gåtan, hemligheten magin i de andra. Det finns en 29:e bokstav. Den finns i dikten, den finns i livet, jag har skrivit en liten bok om det och för att ni skall förstå vad jag menar med den 29:e bokstaven, skall jag bara alldeles kort berätta om en situation i livet när varje människa upplever den 29:e bokstaven, nämligen i förälskelsen. Förälskelsen är lätt, tyngdlös, en segelflykt i stark vind, om den kommer, om den består, kan bli ett transportplan brummande i ur och skur, lastad med omsorg och trygghet, kanske också med undran och ängslan. Kärleken väger, förälskelsen bara snuddar vid vågen. Vi skall inte förakta de 28 bokstäverna.

Jag känner en flicka i dygden den fina, en flicka i denna här byn. Som stjärnorna blänka i skyn, så längtar mitt hjärta till dig.

Till rockpoeterna, via Carl Michael Bellman som ber oss: Vila vid denna källa innan Karon i luren tutar.

Det finns både en mättnad och en kontur hos de svenska vokalerna. De ropade liksom över långa avstånd, genom skogar, över sjöar: "Lilja mi lilja, mi lilja, mi ko." De spricker ut på våren och de laddar sommarens åskmoln. Ni hör ju i själva ordet åskmoln, det finns en dold detonation i åskmoln. De avtecknar sig mot hösthimlen och de finns på prosa lika väl som på vers. Han kom som ett yrväder en aprilafon och hade ett Höganäskrus i en svängrem om halsen. Första meningen i Strindbergs Hemsöborna,

blåsten i skärgår'n, blåsten hos Karlsson, som kommer till Hemsö redan i denna första mening. Den innehåller sexton ord, i de sexton orden finns alla de svenska språkens vokaler, här finns fjorton av de nitton konsonanterna och dessa vokaler och konsonanter liksom yr och virvlar omkring varandra för att skapa blåst. Här finns ett verb i imperfektum som driver på satsen. Det står inte: Han kom som ett yrväder en aprilafon *med* ett Höganäskrus utan det står *och hade*, vind också i verbet.

Samma alfabet, inte en vindfläkt men hos Strindberg blåser det tvärsigenom denna märkvärda bok allt intill sista meningen som är lika fin fast den inte lika ofta citeras: ”Till rors i sin egen eka lät den nye herren till Hemsö sina drängar ro sig hemåt för att styra egen farkost över det nyckfulla livets blåsiga fjärdar och gröna sund.” Det nyckfulla livets blåsiga fjärdar och gröna sund. Är det någon som inte finner sitt liv sammanfattat? Och Georg Stiernhielm i himmelriket noterar belåtet att orden fortfarande är sinnebilder.

Det kan vara formler i bild likaväl som i ord. Ni minns från apartheidåren en filmsnutt som man ständigt såg i TV. En bil som brann, ett hus som brann, någon som sprang, någon som sköt, någon som föll. Ingen riktig början, inget riktigt slut, ingen förklaring. Den där lilla filmen kunde ha varit gjord, var kanske gjord av någon som ville skapa defaitism, som ville säga hopplöst, omöjligt, går inte. Om den 29:e bokstav som var verksam i Sydafrika, när Nelson Mandela efter 27 år kom ut ur fängelset och inledde arbetet med att skapa ett nytt, visserligen ännu mycket problemfyllt, men ändå nytt, Sydafrika, hade den formeln att säga. Formeln som döljer i stället för att visa.

Det hände mig en egendomlig sak härom sommaren, på bussen från Dalarö till Stockholm, jag kom nämligen att sitta framför en man som talade som en tidning. Jag hade aldrig hört någon som talade som en tidning så som tidningsredaktör lystrade jag. Det hade varit en stor skogsbrand där och var hastighetsbegränsningar på vägen och det första den här mannen sade var mera beskäftigt så där i största allmän-

het men jag lystrade i alla fall, han sade: ”Branden är avslutad, det finns ingen anledning att bibehålla hastighetsbegränsningen.” Jag menar branden är avslutad, det har slutat brinna, säger en vanlig människa. Så körde vi 200 meter och så stod det en brandbild där och det rök ur skogen och de sade han: ”Det svåra eftersläckningsarbetet pågår fortfarande.” Så körde vi några hundra meter till och det stod fler, många brandbilar och då sade han: ”Även brandkårer från Botkyrkaområdet har deltagit i det omfattande arbetet med att få bukt med elden”. Han talade som en tidning, han talade detta halv-abstrakta språk som vi fyller tidningarna med.

Via dem som var unga för 30–40 år sedan, Per Olov Enquist, Lars Gustafsson, Sven Delblanc, som respekterade varandra men som samtidigt såg med en liten sidoblick på varandra. P. O. Enquist log menande när Lars Gustafssons pjäser inte blev spelade på Dramaten och Lars Gustafsson sade ja, P. O. är nog bra men hans prosa smälter vid höga temperaturer. Sven Delblanc skrev en dedikation till P. O. där det stod: Till övervestalen från byhoran.

Denna konkretion präglade Astrid Lindgren också i hennes diskussioner. När Gunnar Sträng hade läst färdigt där i kammaren, så gick han upp i talarstolen och sade myndigt: ”Här har vi nu fått ett inlägg i skattepolitiken av Astrid Lindgren, som är en intressant kombination av betydande litterär förmåga och fullständig okunskap i skattepolitikens irrgångar. Men det begär vi ju inte att Astrid Lindgren skall klara. Berätta sagor är hon duktig på, men räkna kan hon inte.” Astrid bara stal repliken och sade: ”Ja, berätta sagor har Gunnar Sträng alltid varit duktig på men räkna har han aldrig lärt sig. Det vore bättre att vi bytte jobb han och jag.” Denna ständiga konkretion gjorde henne, under hennes sena år, till en mycket viktig röst i den politiska debatten. En röst som politikerna måste lyssna till. Hon tog Ingvar Carlsson i örat om djurskyddslagen och sade: ”Nu ser du till att det blir en ny djurskyddslag”, och när den inte blev bra så sade hon att den var fisig.

Bo Strömstedt

Register 2005 (årgång 5)

Nr 1–2 2005

<i>Monica Boye-Møller: 40 år med SFI</i>	3
<i>Mats Ekholm: Samverkan i styrningen</i>	6
<i>Ann-Margret Fris: Tensta gymnasium – 20 år</i>	9
<i>Hans Hamber: Valet av tidpunkt för skolstarten</i>	11
<i>Peter Holmberg: Vägval i yrkesutbildningen</i>	13
<i>Lars-Olov Lernberg: Från undervisning i kristendom till livskunskap</i>	16
<i>Boo Sjögren: Myndighet för EU-programmet</i>	19
<i>Kerstin Thoursie: Valda och bortvalda vägar för gymnasieskolan</i>	21
<i>Birgitta Ulvhammar: Gymnasial yrkesutbildning i en föränderlig värld</i>	24
<i>Harry Östlund: En länskolinspektörs vägval</i>	26

Nr 3 2005

Föreningen för svensk undervisningshistoria på nätet	2
<i>Solweig Eklund: Fritidspedagogernas intåg i skolan</i>	3
<i>Ewa-Stina Hultinger: Särskolans utveckling under två sekler</i>	5
<i>Mats Myrberg: Läs- och skrivpedagogiska perspektiv på lärarutbildningen 1975–2005</i>	8
<i>Tjia Torpe: Ingenting är omöjligt – om att läsa med öron och fingertoppar</i>	12
<i>Anna Maria Ursing: Skönlitteraturens lärarinnor – fantastiska fröknar</i>	14
Information om föreningens årsmöte 26 april 2005	16

(Vägval utkom under 2005 med tre nummer.)

• INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO •

Föreningen för svensk undervisningshistoria

höll årsmöte den 25 april hos Internationella programkontoret i Stockholm.

Årsmötesförhandlingarna omfattade de stadgeenliga punkterna. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet. Till ordförande omvaldes Solveig Paulsson. Övriga styrelseledamöter utsågs genom omval av Solveig Eklund, Sven-Åke Johansson, Stig G Nordström och Lisbeth Rudemo. Nyvald blev Bertil Bucht efter avsägelse från Per-Johan Ödman.

Till suppleanter omvaldes Bengt Johansson och nyvaldes Kersin Thoursie och Esbjörn Larsson.

Till ordinarie revisorer omvaldes Agneta Linné och Gösta Berglund. Revisorssuppleanten Henrik Román omvaldes.

Valberedningen består av Sven Salin (sammankallande), Nils Slunga och Sonja Hjorth, med Kerstin Skog-Östlin som suppleant.

Årsavgiften beslöts höjd till 250 kronor (300 kronor för makar om båda vill vara medlemmar). För studenter under utbildning tillämpas reducerad avgift: 100 kronor.

Efter årsmötesförhandlingarna informerade programkontorets chef, generaldirektör Ulf Melin, om verksamheten vid programkontoret.

Under kvällen serverades buffé. Drygt tjugo medlemmar var närvarande.

• INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO • INFO •

Föreningen för svensk undervisningshistoria

Du blir medlem i föreningen och får kommande nummer av denna tidskrift och två-tre böcker om året genom att sätta in medlemsavgiften – endast **250** kronor (100 kronor för studenter) – på postgirokonto 5 80 01 - 9

Föreningens adress: Box 2056, 750 02 Uppsala